

Jaargang 11 April 2003 Nummer 3

Facta

MARK ELCHARDUS OVER DE DRAMADEMOCRATIE

PAPUA LEEFT!? IN LEIDEN

DE SOCIOLOOG ALS COLUMNIST

- 2 Feiten
- 4 Onderzoek naar het wantrouwen en onbehagen: bij Mark Elchardus gaan wetenschap en maatschappelijke engagement samen - Henk Jansen
- 8 Column: Niet moedeloos worden - Andries Hoogerwerf
- 9 Nieuws van de Verenigingen

10

Schatten uit Nieuw-Guinea

Jaap Timmer bracht een bezoek aan de tentoonstelling "Papua leeft! Ontmoet de Kamoro" in Leiden. Hij zag de grootste verzameling van Kamoro objecten ter wereld en las geboeid in de catalogus. Jammer is dat de nauwelijks een beeld geeft van hoe de Kamoro nu leven, de toenemende militarisering en het gebrek aan respect voor Papoea's in Indonesië.

Wantrouwen en Onbehagen

De zaak-Dutroux bracht de gemoederen zeer heftig in beweging. Er heerste een gevoel van wantrouwen en onbehagen. De Belgische overheid, het gerecht, de politie, iedereen had gefaald. Mark Elchardus geloofde niet wat hij las en zag. Het leek op een voorstelling. Hij ging op onderzoek uit en vond de meer structurele oorzaken van het wantrouwen en onbehagen in de samenleving.

4

- 10 "Papua Leeft!": een expositie van de oudste en omvangrijkste collectie van objecten van de Kamoro van Zuidwest Papua (Irian Jaya) - Jaap Timmer
- 13 Verbaliter: Een lepel levertraan - A.P. Resoort

11e jaargang, nr. 3, april 2003

Facta - sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van NVMC en SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen in samenwerking met Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar. Website: <http://www.siswo.uva.nl>

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663 / 45, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl
 Hoofdredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms
 Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Marlies Eijssink, Jos de Haan, Eddy van Hijum, Giseline Kuipers, Femke Molenaar (eindredactie), Sara Rubbens, Martijn Wit

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Wil Pansters, Dick Pels, Jacques Tacq, Willem Trommel, Liesbet van Zoonen

Fotografie

Rien van der Leeden, Rotterdam; Carla Schoo, Amsterdam

Tekening

Tjeerd Royaards

Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Colofon

Het spel rondom de Sosobala

Het bijzondere aan de sosobala, een houten xylofoon, is dat Diokama Doka het instrument persoonlijk heeft ontvangen van Sunjata's tegenstander, de smedenkoning Sumaoro Kante. De 'culturele ruimte rondom de sosobala' staat op de lijst van Unesco met erkende items van oraal en immaterieel erfgoed. Is Namankoumba Kouyaté erin geslaagd een lucratieve oudedagsvoorziening voor zichzelf te creëren?

- 14 Column: Mijn bloed en bodem - Dick Pels
- 15 SISWO
- 15 Calls
- 16 De Sosobala uit Guinée: Unesco's immaterieel erfgoed onder de loep - Jan Jansen
- 20 Verbaliter: Roma uit de afhankelijkheidsval - Erik de Gier
- 21 Gedragscode houdt onderzoekers bij de les - Femke Molenaar
- 21 Nieuws van de Verenigingen
- 22 Stads sociologen op excursie: een historische wandeling door Haarlem met Johannes van der Weiden - Peter van IJperen
- 26 NSV-Actualiteitencollege 2003: De socioloog als columnist
Kennen en keuren - René Gabriëls
- 31 Gesignaleerd - Wil Pansters
- 32 Agenda

Omslagfoto: Rien van der Leeden

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: info@vgorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:

SISWO-relaties	€35,00
Particulier	€42,40
Instellingen	€70,00
Studenten/aio	€27,50
Collectieve afname	€27,50

Advertenties:

1/1 pagina	€340,00
1/2 pagina	€180,00
1/4 pagina	€110,00
bijsluiten folder in overleg	

ISSN 0928-5350 - Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Advertenties

Koninklijke Van Gorcum bv, telefoon 0592-379555

Robert Merton overleden

Begrippen als 'self-fulfilling prophecy', 'latente en manifeste functies', 'local and

Op 23 februari is 'Mr. Sociology' Robert K. Merton overleden. Hij is 92 jaar geworden. Merton was een van de meest bekende sociologen in de vorige eeuw.

cosmopolitan influentials', 'role-sets', 'focus group' en 'theories of the middle range' werden door hem geïntroduceerd en uitgewerkt. Hij promoveerde in 1936 op de wetenschapssociologische studie *Science, Technology and Society in Seventeenth Century England*. Vanaf 1941 was hij verbonden aan de Afdeling Sociologie van de Columbia University. Daar was hij met Paul F. Lazarsfeld directeur van het Bureau of Applied Social Research. Hij ontwikkelde een 'ethos of science' en deed onder

meer onderzoek naar referentiegroepen en naar anomie en afwijkend gedrag. Zijn boeken behoren tot de klassieke werken in de sociologie: *Social Theory and Social Structure* (1949), *On the Shoulders of Giants: A Shandean Postscript* (1965), *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations* (1973) en *Sociological Ambivalence and Other Essays* (1976). In 1994 ontving hij, als eerste socioloog, de National Medal of Science.

Prof. dr. Herman Philipse benoemd tot universiteitshoogleraar

Prof.dr. Herman Philipse is door het College van Bestuur per 1 september 2003 benoemd tot universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Philipse is thans hoogleraar Wijsbegeerte aan de Universiteit Leiden. Herman Philipse (1951) heeft Rechten en Wijsbegeerte (cum laude) gestudeerd in Leiden en Wijsbegeerte te Oxford, Parijs en Keulen. Na werkzaam geweest te zijn aan de universiteit van Leuven is hij vanaf 1978 verbonden aan de faculteit Wijsbegeerte in Leiden waar hij is gepromoveerd. Philipse is voorzitter van het Utrechts-Leidse onderzoeksinstituut in de Wijsbegeerte en doceert jaarlijks tijdens *Trinity Term* aan de universiteit van Oxford.

In 2002 ontving hij een prijs in het kader van het 250-jarig bestaan van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen voor zijn essay *Science and Democracy*. Philipse krijgt zijn thuisbasis aan de faculteit Geesteswetenschappen. Hij is de derde universiteitshoogleraar in Utrecht, na prof.dr. Frits van Oostrom en prof.dr. Paul Schnabel. Een universiteitshoogleraar krijgt volledige academische vrijheid om onderzoek naar zijn of haar keuze uit te voeren en om onderwijs te geven, bijvoorbeeld in de vorm van master classes. Alleen excellente wetenschappers worden benoemd tot universiteitshoogleraar. Vorig jaar vervulde hij met zijn kritiek op Randall Collins een aansprekende rol in het Facta-Debat.

Polnet

Third Summer School on the Analysis of Political and Managerial Networks
25 t/m 29 augustus 2003

Locatie: Universiteit van Tilburg

Het departement Beleids- en Organisatiewetenschappen organiseert een internationale summerschool om PhD's, masterstudenten en onderzoekers kennis te laten maken met onderzoeksinstrumenten voor kwantitatief onderzoek naar politieke, organisatie- en beleidsnetwerken, ook wel sociale netwerken genoemd.

Tijdens de summer school wordt ingegaan op de theoretische grondslagen waarin de sociale netwerkanalyse zijn oorsprong heeft. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de computerprogramma's Visone en UCINET, waarmee een dergelijke analyse uitgevoerd kan worden. Het onderwijs wordt verzorgd door experts op het gebied van politicologie, organisatie- en managementwetenschappen alsook computerwetenschappen.

Keynote speaker is Prof. Renate Mayntz (*Max Planck Institute for the Study of Societies*).

Het docentencorps wordt gecoördineerd door Prof. Ulrik Brandes (University of Passau, Duitsland), Prof. Patrick Kenis (Universiteit van Tilburg), Prof. Volker Schneider (University of Konstanz, Duitsland) and Prof. Dorothea Wagner (University of Karlsruhe, Duitsland).

Er zijn maximaal 28 plaatsen beschikbaar. De uiterste inschrijfdatum is 15 juni 2003. De kosten bedragen €250,00 inclusief een reader.

Aanmelding en informatie: Stefan Sels, e-mail polnet@tilburguniversity.nl of raadpleeg de website: www.tilburguniversity.nl/polnet

Bevolkingsatlas van Nederland

Ter gelegenheid van de aanhechting van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) bij de KNAW is door drs. W.J. Deetman, voorzitter van het bestuur van het NIDI

en burgemeester van Den Haag, officieel de *Bevolkingsatlas van Nederland* aangeboden aan prof. dr. W.J.M. Levelt, president van de KNAW. De rijk geïllustreerde demografische atlas vormt de neerslag van de sociale, economische en culturele veranderingen die Nederland in de afgelopen eeuw heeft ondergaan. Er wordt aandacht besteed aan de belangrijkste aspecten van de ontwikkeling van de bevolking, bevolkingsaantallen en veranderingen daarin, alsmede aan de regionale verschillen in de componenten van de bevolkingsgroei: geboorte, sterfte en binnenlandse en buitenlandse migratie. Daarnaast komt de ontwikkeling van huwelijk en gezin aan de orde. Ook de wijze waarop als gevolg van demografische processen de samenstelling van de Nederlandse bevolking is veranderd (naar leeftijd, etnische afkomst, etc.) komt aan bod. De geografische kaarten met gegevens op gemeenteniveau op diverse meetmomenten over demografische processen vormen de hoofdmoot. Daarnaast bevat de atlas een groot aantal tabellen en figuren waarmee de demografische ontwikkeling van Nederland op nationaal en provinciaal niveau wordt weergegeven.

Titelgegevens: *Bevolkingsatlas van Nederland; demografische ontwikkelingen van 1850 tot heden*. - Rijswijk : Uitgeverij Elmar, 2003. -176 p. ; €25,00. - ISBN 90 389 1364 8

Belevingsmonitor

Onderzoek in opdracht van de regering

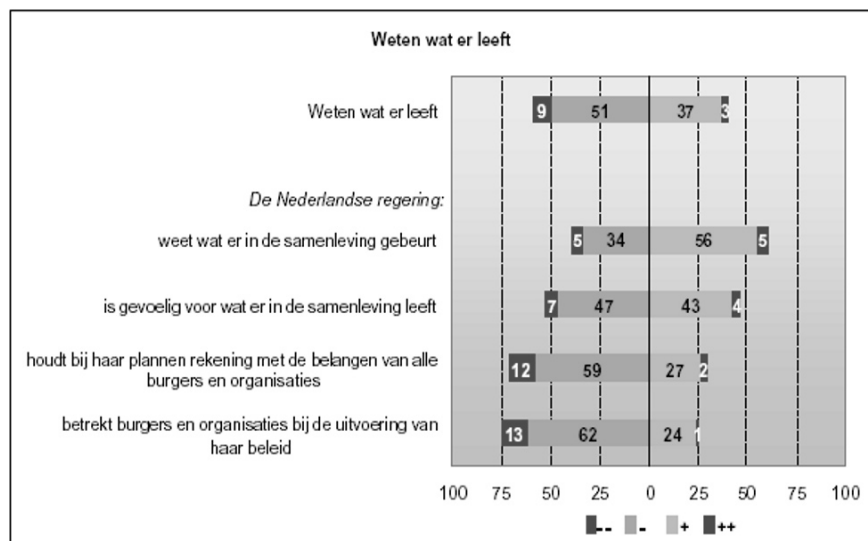
De *Belevingsmonitor* is een onderzoek dat maandelijks onder 800 Nederlanders van 16 jaar en ouder wordt gehouden in opdracht van de regering. Het eerste onderzoek, uitgevoerd in februari 2003, laat zien dat 60 procent van de ondervraagden vindt dat de regering onvoldoende weet wat er in de samenleving leeft. Volgens 44 procent van de mensen voert de regering een 'adequaat beleid'.

Veiligheid is het belangrijkste onderwerp waaraan de overheid meer aandacht zou moeten besteden vindt 68 procent van de bevolking. Volgens 69 procent zou de overheid, op het terrein van integratie en immigratie, meer prioriteit moeten geven aan inburgering. De helft

Patrick Daniel Moynihan overleden

Op 26 maart 2003 overleed de Amerikaanse politicus en academicus Patrick Daniel Moynihan. Hij was senator van 1977 tot 2001. Daarvoor was hij onder meer werkzaam voor de presidenten Kennedy en Johnson, was VS-ambassadeur in India ten tijde van Nixon en in de Ford-periode ambassadeur bij de Verenigde Naties. Moynihan behoort tot de meest geciteerde Amerikanen. In 1963 publiceerde hij samen met Nathan Glazer het boek *Beyond the Melting Pot*, waarin zij beargumenteerden dat het idee van een 'versmelting' van etnische groepen onzin was. In het rapport *The Negro Family: The Case for National Action* (1965) riep hij op beleid, vooral onderwijs- en werkgelegenheidsbeleid, te ontwikkelen 'designed to have the effect, directly or indirectly, of enhancing the stability and resources of the Negro American family'. Hij schetste in het rapport een schrikbarend beeld van de leefomstandigheden van zwarte gezinnen in de Amerikaanse *slums*. Het rapport lokte felle reacties uit. Moynihan werd beschuldigd van racisme. Hij wees erop dat hij liet zien dat het Amerikaanse beleid had gefaald en nog steeds faalde.

van de bevolking (51 procent) heeft vertrouwen in de regering.

Doordat de *Belevingsmonitor* maandelijks wordt herhaald, kunnen na verloop van tijd trends signaleerd worden in het oordeel van de bevolking over het regeringsbeleid. Informatie is te vinden op de website Regering.nl: <http://www.regering.nl/>

De uitvoering van het onderzoek is, na het winnen van de Europese aanbesteding, door de Rijksvoorlichtingsdienst opgedragen aan MarketResponse Nederland BV als hoofdaannemer. The SmartAgent® Company is als onderaannemer van haar moedermaatschappij bij het project betrokken en neemt de organisatie en uitvoering van een zeer aanzienlijk deel van het project voor haar rekening.

VENI-toekenningen door NWO

NWO heeft 64 pas gepromoveerde, excellente wetenschappers een VENI-subsidie toegekend van maximaal 200.000 euro. De toekenningen op het terrein van de maatschappijwetenschappen en aanverwante onderwerpen:

* Oorlog ontwricht

Dr. C.H.L.I. (Hans) Cools (m) 15-06-1969 (België), UL - Mediëvistiek

* Koloniaal Koreaanse kookkunst

Dr. K.J. (Katarzyna) Cwiertka (v) 29-01-1968 (Polen), UL - Centrum voor Japanse en Koreaanse Studies

* Doodsangst oorzaak sociaal gedrag

Dr. M. (Mark) Dechesne (m) 31-7-1973

(Nijmegen), KUN - Sociale Psychologie

* Fluiten naar je geld

Dr. J.J.A.G. (Joost) Driessen (m) 07-06-1974 (Nijmegen), UvA - Economie

* Euroscepticisme

Dr. M. (Marcel) Lubbers (m) 04-02-1973 (Aalten), KUN - Sociologie

* Besparing zonder betrouwbaarheidsverlies

Dr. ir. M. (Mirjam) Moerbeek (v) 13-02-1973 (Westervoort), UU - Methodologie en Statistiek

* Bourgeoisie in de buurtwinkel

Dr. T.A.H. (Thimo) de Nijs (m) 05-09-1966 (Hoorn), UL - Letteren

* Rechtvaardiging genocide Rwanda

Mr. dr. B.M. (Barbara) Oomen (v) 04-04-

1969 (Amsterdam), UL - Rechtsgeleerdheid schending van mensenrechten.

* Intellectueel eigendom

Dr. R.J.A.P. (Ronald) Peeters (m) 29-06-1974 (Beers), UM - Economische Wetenschappen

* Leren van Enron en Worldcom

Dr. A. (Arjen) Siegman (m) 04-12-1974 (Diemen), VU - Economische Wetenschappen

* Betere betrouwbaarheid

Dr. M.E. (Marieke) Timmerman (v) 02-05-1972 (Groningen), RUG - Heymans Instituut

* Halfvol of halfleeg?

Dr. ir. M.C. (Martijn) Willemsen (m) 05-02-1973 (Leiderdorp), TUE - Mens-Techniek Interactie

Onderzoek naar het wan

Bij Mark Elchardus gaan wetenschap en maatschappelijke

Henk Jansen

'Nieuw schandaal nekt Antwerpse stadssecretaris', kopte de Belgische krant *De Morgen* op de dag dat ik naar Brussel reisde om met Mark Elchardus, hoogleraar sociologie aan de Vrije Universiteit Brussel, over zijn boek *De Dramademocratie* te praten. In het Antwerpse stadhuis hadden zich dramatische taferelen afgespeeld. Schepenen en hoge ambtenaren werden ervan beschuldigd op rekening van de stad uitgaven voor privé-doeleinden te hebben gedaan. SP.A-voorzitter Patrick Janssens had de kat de bel aangebonden, las ik, maar de avond ervoor had Vlaams Blok-fractieleider Philip Dewinter in de gemeenteraadssitzing de hoofdrol in het drama voor zich opgeëist als aanklager. Hij verweet burgemeester Leona Detiège dat zij niet meer in staat was 'deze stad uit de poel van schandalen te hijsen'. Nu, vele politieke overleggen en talloze media-items later, lijkt de rust weergekeerd. Patrick Janssens is inmiddels geen voorzitter meer van het Sociaal Progressief Alternatief. Hij is de nieuwe burgemeester geworden. Maar zou dat ook gebeurd zijn als de nieuwe burgemeester rechtstreeks door de Antwerpenaren was gekozen? De voorman van het Vlaams Blok zou in dat geval zeker een kans gemaakt hebben. Mark Elchardus is tegen het voorstel burgemeesters rechtstreeks te laten kiezen door de burgers. 'Stop toch met die tendens om de vertegenwoordigende democratie te veranderen in een richting waar men de personencultus, de persoonlijke populariteit en de mediapopulariteit van mensen steeds gewichtiger maakt', verzucht hij. 'Het voorstel om burgemeesters rechtstreeks te laten verkiezen, is in het licht van wat ik aantoon in *De dramademocratie* een zeer verkeerde beslissing.'

Veranderingen in sociale controle

'Onze samenleving is, waarschijnlijk al vanaf de jaren zestig, langzaam een wantrouwige samenleving geworden', schrijft Mark Elchardus in de 'Aanleiding' van zijn boek. 'Wij hebben weinig vertrouwen in allerlei instellingen en vertegenwoordigers, en nagenoeg geen vertrouwen in politiek, politici en overheid.' Met Wendy Smits deed hij tussen 1996 en 2001 onderzoek naar de oorzaken en daarvan deden zij verslag in het boek *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*. Hij constateert een 'hemelsbreed verschil tussen de interpretaties van de vertrouwenscrisis die in de pers en het intellectuele debat zijn opgedoken, en de resultaten van de wat tragere sociologische analyse'.

In 1982 richtte Elchardus samen met Ignace Gloreux de onderzoeksgroep TOR op. De groep richtte haar aandacht

trouwen en onbehagen

engagement samen

Foto: Rien van der Leeden

op onderzoek rond problemen van tijdsordening. Ze hadden het idee dat de vaste tijdsordeningen aan het verdwijnen waren. 'We hadden honderd jaar van volle industrialisering achter de rug, waarin we de tijdsordening sterk gekoppeld hadden aan vaste tijden. We dachten toen dat die tijdsordening - een verplichte schoolleeftijd bijvoorbeeld, een vaste pensioenleeftijd, een leeftijd voor volwassenheid, een werkweek van veertig uur - een beetje op losse schroeven kwam te staan. Dat hebben we onderzocht en ik moet zeggen dat die verwachting niet helemaal is uitgekomen. Er zijn veranderingen, maar we zitten nog altijd in zeer strakke structuren.

Toch is in de sociologie en daarbuiten het idee zeer populair dat alles op losse schroeven staat. Dat idee heeft de jaren negentig sterk beheerst en leeft nog heel sterk. Eén uiting daarvan zou de individualisering zijn. Maar op basis van empirisch onderzoek hebben we geconstateerd dat die diagnose niet klopt. Wat we wel zien is dat een aantal van de oude mechanismen van sociale controle het laat afweten. Traditie, bevel, specifieke gedragsvoorschriften, normering, disciplineren door schaarste spelen veel minder dan vroeger. Verkeerdelijk wordt hieruit besloten dat dit leidt tot de grote individualisering. Mijn stelling is veeleer dat wat we meemaken een verandering van de wijze van controle is. De invloed loopt nu via socialisatie en via andere beïnvloeding. Eigenlijk zeggen wij - als maatschappij bedoel ik - vandaag aan de mensen: het individu kiest, maar wij gaan toch proberen die keuze te beïnvloeden, voorspelbaar te maken en te bepalen. En dat doen we door mensen een kwart van hun leven op school te laten zitten en na schooltijd 17 tot 20 uur per week televisie te laten kijken. En we kijken erop toe dat niemand ooit in een omgeving is waar geen reclame hangt. Dat betekent dat wij de opvattingen, de kennis, de smaken, de emoties van mensen veel meer beïnvloeden en programmeren, om een zwaar woord te

gebruiken, dan vroeger. En dat we op die manier natuurlijk keuzes zeer voorspelbaar maken. Ik bedoel daarmee niet dat de samenleving daardoor zeer homogeen is geworden. Er zijn zeer verschillende soorten van beïnvloeding. De school werkt niet hetzelfde voor iedereen en er zijn verschillende soorten scholen. Niet iedereen kijkt naar dezelfde televisieprogramma's, niet iedereen leest dezelfde kranten. Dus de samenleving wordt niet homogeen, maar het gemeenschappelijke is wel dat iedereen heel sterk via symbolen wordt gecontroleerd. Dat is eigenlijk ons uitgangspunt als algemene maatschappijdiagnose. Naar aanleiding van de zaak-Dutroux brak in 1996 een grote crisis uit die het land op stelten zette. Jullie hebben in Nederland zoiets meegemaakt met Pim Fortuyn. Maar ik denk dat de eerste maanden na de zaak-Dutroux nog aangrijpender waren, nog dramatischer. De algemene diagnose was toen dat de zaak-Dutroux verklaarde waarom de Belgen zo wantrouwig zijn, waarom ze zich zo onbehaaglijk voelen. Vanuit onze maatschappijdiagnose vroeg ik me echter af of ik mocht geloven wat ik zag. Vandaar dat ik ben gaan speuren naar de meer structurele oorzaken van dat wantrouwen.

Determinanten van wantrouwen

We kwamen tot vijf zeer belangrijke determinanten. Van vier daarvan weten we zeker dat ze vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot aan het einde van de twintigste eeuw een sterke evolutie hebben gekend. Ik denk aan de vergrijzing van de bevolking, die spectaculair is toegenomen. De kennismaatschappij is opgekomen. We zagen de groeiende invloed van de massamedia. De televisie is in die periode onze maatschappij binnengedrongen en vervolgens vond er een dualisering van het medialandschap in publieke en commerciële, in meer elitaire en meer populaire zenders plaats. Ook zagen we de ontkerkelijking, de secularisering. Dat zijn echt belangrijke processen geweest. Het enige waar ik twijfel over heb, is het middenveld, het sociale weefsel, waarvan dikwijls wordt gezegd dat het afkalft. Mensen zouden er minder in participeren. In Vlaanderen vind ik hiervoor geen evidentie van verandering tussen 1980 en 2000. Uit Nederland hoor ik dat er zich wel verschuivingen voordoen, maar niet dat men kan spreken van een achteruitgang van het verenigingsleven, van sociale participatie en dergelijke. Duidelijk is wel dat wie in dat middenveld leven ingebed is, veel minder kans maakt om wantrouwig en verzuurd te worden. Ik denk echter niet dat we het middenveld als een historische verklaring voor het wantrouwen kunnen gebruiken.

De voorstelling via de media

Deze analyse sluit aan bij de diagnose van de symbolische samenleving. We krijgen een samenleving die onder invloed van een aantal structurele langetermijntwikkelingen wantrouwiger wordt en waarin mensen zich steeds onbehaaglijker voelen. Zo'n samenleving vraagt dan als het ware: toon ons waarom we ons zo onbehaaglijk voelen, waarom we zo wantrouwig zijn. En in deze samenleving kan dat via de media. Zij kunnen een echte voorstelling van de samenleving aanbieden, zoals ze dat rond de zaak-Dutroux hebben gedaan. Als zo'n zaak begin jaren zeventig zou zijn uitgebroken, was het, denk ik, niet zo'n drama geworden. Mensen zouden het een erge misdaad hebben gevonden, maar het was nooit uitgegroeid als spectaculair gebeuren zoals we dat in 1996, 1997 hebben meegemaakt.

De journalistiek ligt eigenlijk veel dichterbij het werk van de kunstenaar dan bij dat van de wetenschap. Journalisten zeggen wel dat ze de feiten verifiëren, maar op zich betekent dat niets. Een feit kan tien keer geverifieerd zijn. De impact wordt bepaald door de context, de kleur, de stemming, het verhaal waarin het feit wordt geplaatst. En in die zin voert de samenleving dan naar aanleiding daarvan een vertoning op. Dat verhaal wordt de werkelijkheid voor de meeste mensen. Daarop gaat men reageren. Mochten we in een meer positieve cyclus geraken, waarin het onbehagen niet toeneemt, maar snel afneemt, dan zouden we misschien ook gebeurtenissen gaan selecteren om onszelf duidelijk te maken waarom we ons zo goed voelen.'

Het is opvallend dat een boek met zoveel kritiek op de media behoorlijk wat aandacht krijgt in die media. Heeft u daar een verklaring voor?

'Men zegt wel dat het boek eigenlijk tegen de media is gericht, maar dat is niet waar. Het is een analyse van en kritiek op de invloed van de media op de beeldvorming, in het bijzonder de politieke beeldvorming en de implicaties daarvan voor de democratie. Verstandige journalisten delen heel dikwijls belangrijke elementen van de diagnose, is mijn ervaring. Daarom verbaast die media-belangstelling me niet. Aan de media valt bovendien niet zoveel te doen. De vrijheid van meningsuiting kan snel in het gedrang komen. De meeste aanbevelingen die ik formuleer, hebben betrekking op wat er aan de politiek moet veranderen, opdat die minder gevoelig wordt voor de media-invloed. Politici en politieke partijen moeten minder afhankelijk worden van hun voorstelling van succes via de media.'

Politieke veranderingen

Hoe zou dat dan bereikt kunnen worden? De ontwikkelingen die u schetst, lijken me moeilijk beïnvloedbaar of omkeerbaar.

'Ik denk dat twee opties vallen uit te sluiten. Het afschaffen van de media is geen optie in onze samenleving en het afschaffen van de democratie is voor mij ook geen

optie. Het is een zoeken met nuance naar pragmatische oplossingen. Als je de twee boeken over het wantrouwen en de dramademocratie samenlegt, krijg je een aantal suggesties over het beleid dat je kunt gaan voeren om dat wantrouwen tegen te gaan.

Allereerst gaat het om het verspreiden van ideeën. Dat is onvermijdelijk in een samenleving waar de symbolenproductie zo'n invloed heeft op wat we doen. Mensen moeten beseffen wat de rol van media in onze samenleving kan zijn en hoe die ook de politiek beïnvloedt.

De meer concrete aanbevelingen voor de politiek zijn erop gericht de politiek minder gevoelig te maken voor die media. Ik ben er tegen de burgemeester rechtstreeks te laten verkiezen. Een maatregel die in België al genomen is, is het halveren van het gewicht van de lijststem ten gunste van de persoonlijke voorkeursstemmen van kandidaten. Dat vind ik een verkeerde maatregel, omdat het een bonus geeft aan de personen die populair worden in de media. Het belang van middenveldorganisaties wordt er bovendien door verminderd, terwijl juist daar rekening wordt gehouden met competentie en ervaring om zo tot een bepaalde lijstvorming te komen.

Ik stel ook voor daar waar dat mogelijk is de vertegenwoordigende democratie aan te vullen. Oorspronkelijk was ik geen groot voorstander van directe democratie, maar er is een probleem van afname van de volkssoevereiniteit. De maatregelen die ik bepleit, geven ook de indruk dat ik de voorkeur van de individuele kiezer minder zwaar laat wegen dan de lijst die al is opgesteld door de partij zelf. Ik stel voor om dat te compenseren door de kiezer op een aantal materies meer rechtstreeks macht te geven. Dat kan door het grondwettelijk referendum in te voeren. Zo'n referendum kan gekoppeld worden aan een opkomstplicht, omdat het om gewichtige materies gaat en omdat men zo een mooie samenwerking mogelijk kan maken tussen de vertegenwoordigende en de directe democratie. Het zittende parlement moet de grondwetswijziging voorstellen en die dan voorleggen aan de bevolking. Dat sluit populisme en demagogie niet uit, maar verkleint toch de kans daarop.

Ik stel in dat verband ook wat hoop op wijkcomité's en buurtorganisaties die ik zie ontstaan. Er is een nieuwe dynamiek in middenveldorganisaties. Buurten organiseren zich meer dan vroeger. Gekeken zou moeten worden welke vorm die organisaties krijgen en welke bevoegdheden eraan gegeven kunnen worden. A priori vind ik niet dat het mogelijk is te zeggen hoever die bevoegdheden kunnen gaan. Die grenzen moet men een beetje exploreren. Mensen die kapitaalkrchtig genoeg zijn, oefenen wel controle uit op wie in hun buurt komt wonen via de grond- en huizenprijzen. Waarom zou dat recht moeten worden ontzegd aan mensen die minder koopkrchtig zijn? Dat is een uitgangspunt dat ik hanteer om die problematiek te benaderen. Maar dan natuurlijk wel zeer bewust van de gevaren die eraan verbonden zijn. Als mensen in een wijk samen kunnen beslissen wie er mag komen wonen en wie er weg moet, is dat natuurlijk een gegarandeerd middel om individuele rechten te schenden. Het komt erop aan daar een werkbaar evenwicht te zoeken. Nu is er geen evenwicht. Mensen hebben nu over

hun onmiddellijke omgeving bijzonder weinig zeggingskracht. Daar kan de democratie worden verstevigd. Dat is ook het niveau waar mensen rechtstreeks met hun problemen te maken hebben, rechtstreeks met elkaar te maken hebben. Dat loopt niet via de media.

Nog concreter in zekere zin is het onveiligheidsgevoel als een vorm van onbehagen. Daar kan een overheid toch ook iets aan doen. Ten eerste moet de overheid erkennen dat het probleem er is. Het gaat sociologisch niet om de absurde discussie of er meer of minder veiligheid is. Sociologisch gaat het om de vraag of mensen zich onveilig of niet. Het antwoord is dan een onomwonden ja. De tweede vraag is dan waar dat gevoel vandaan komt. Aan dat debat kan de sociologie iets bijdragen. We weten dat dat gevoel toch maar in geringe mate van confrontatie met criminaliteit en slachtofferschap komt. Gevoelens van bedreiging en onzekerheid komen op de mensen af en ze projecteren die dan op criminaliteit. Als men die diagnose heeft, is daar beleidsmatig iets mee te doen. Bijvoorbeeld door de organisatie van buurten te versterken. We weten dat de mate van betrokkenheid bij het middenveld een rol speelt bij die onveiligheidsgevoelens.

Ik stel ook vast dat op langere termijn dat onbehagen ook te maken heeft met de keerzijde van de kennismaatschappij. De kennismaatschappij is niet omkeerbaar. We proberen ons leven aangenamer te maken via wetenschap en technologieën. Maar het impliceert ook dat een deel van de mensen met die kennismaatschappij niet meer mee kan. Loketten gaan dicht omdat mensen het via internet kunnen, via e-mail en de telefoon. Maar dan laat men een bepaalde groep mensen in de kou staan. Mensen die dat loket nodig hebben. Die het nodig hebben dat daar iemand zit op wie ze kunnen toestappen en om uitleg, om hulp vragen. De overheid en de betrokken organisaties kunnen met die mensen toch rekening houden als ze plannen, hè? Van mutualiteiten kun je dat verwachten, omdat die voor een groot deel werken met overheidsgeld. Daar kan de overheid dat dan opleggen.

Maar onze overheid is verzwakt de laatste jaren. De laatste tien jaar zijn de investeringen in het overheidsapparaat met 20 procent verminderd. Het aantal ambtenaren en de kwaliteit begint daardoor een groot maatschappelijk probleem te worden. Je hebt een werktuig in handen dat aan het deterioreren is.

Maar de politiek is niet de enige manier om in te grijpen in onze samenleving. Middenveldorganisaties, buurten, universiteiten, omroepen et cetera, allemaal hebben ze zelf een functie.

Engagement met de samenleving

Als ik met een onderzoekslijn begin, stel ik me altijd drie vragen. Ik vraag me af of ik het onderzoek kan koppelen aan de theoretische vragen waar ik mee bezig ben. Op dit ogenblik is dat de symbolische samenleving, de nieuwe manier van sociale controle. Vervolgens vraag ik me af of het maatschappelijk relevant is. Gaat het om iets waar we het politieke debat rond zouden moeten voeren. Belangrijk is ook of het binnen een redelijke termijn op een ernstige manier onderzoekbaar is.

Dat vind ik bijna een moordaanslag op de sociologie

Als ik kritisch mag zijn over de sociologie als discipline, zou ik zeggen dat te veel sociologen eigenlijk toch nog een beetje opgesloten zitten in subsubdisciplines met vraagstellingen die een beetje afgehaakt zijn van wat maatschappelijk nog relevant is. Men zit dan eigenlijk alleen maar op secundaire punten collega's te corrigeren en schrijft daar dan nog 's een artikeltje over in een internationaal tijdschrift.

Het zit ook een beetje ingebakken in de discipline. Wij beoordelen mensen toch wel heel sterk op publicaties in internationale tijdschriften. Ik hoor van Nederland zelfs zeer gekke verhalen. Op sommige universiteiten in Nederland zou men geen punten krijgen voor iets dat in het Nederlands geschreven is, maar wel voor iets in een andere taal. Soms is dan niet gespecificeerd om welke taal het dan moet gaan. Expats uit Centraal-Europa kunnen zo enorme publicatielijsten opbouwen. Dat is toch te zot om los te lopen. Dat vind ik bijna een moordaanslag op de sociologie.

Sociologie lijkt me toch wel een maatschappijwetenschap. Dat betekent verbonden zijn met uw eigen maatschappij en dus ook met de taal van uw eigen maatschappij. De manieren waarop de evaluatiesystemen op dit moment in de sociologie georganiseerd zijn, verknoeien veel talent en laten wetenschappelijk talent wegtrekken van een engagement met de eigen samenleving, terwijl dat toch de eerste taak van een socioloog zou moeten zijn. Sociologie is een soort reflexieve aanwezigheid in de samenleving. Niet alleen door die samenleving te observeren, maar door wat we observeren terug te geven aan die samenleving op een manier dat die zich kan oriënteren en er iets mee kan doen.

Publicaties

Mark Elchardus - *De dramademocratie*. - Lannoo : Tielt, 2002. - ISBN 90 209 5072 X, €17,95

Mark Elchardus en Ignace Glorieux - *De symbolische samenleving : een exploratie van de nieuwe sociale en culturele ruimtes*. - Lannoo : Tielt, 2002. - ISBN 90 209 5046 0, €29,95

Mark Elchardus en Wendy Smits - *Anatomie en oorzaken van het wantrouwen*. - Brussel : VUBPress, 2002. - ISBN 90 5487 325 6, €17,95

Website van de onderzoeksgroep TOR (Tempus Omnia Revelat): <http://www.vub.ac.be/TOR/>

Henk Jansen is hoofdredacteur van Facta

Niet moedeloos worden

Andries Hoogerwerf

Het geloof in de vooruitgang is in deze tijd een zwak flakkerend vlammetje. Terrorisme, oorlogsgeweld, kelderende beurskoersen en een stijgende werkloosheid roepen het beeld van een achteruitgang op. In de twintigste eeuw hebben de ervaringen met het sovjet-communisme en het nationaal-socialisme een zware slag aan het vooruitgangsgeloof toegebracht. Sindsdien denken velen bij het woord vooruitgang hoogstens aan de technologische ontwikkeling.

Dat de vooruitgang zich niet op alle gebieden even snel voltrekt, is mensen al in de tijd van de Verlichting opgevallen. In 1737 schrijft Saint-Pierre dat de wetenschappen van de ethiek en de politiek in tweeduizend jaar weinig voortgang hebben geboekt, terwijl zij voor het geluk van de mensheid veel nuttiger zijn dan de hoog ontwikkelde natuurwetenschap. Een twintigste-eeuwse bestuurskundige merkt op dat de mens gesteriliseerde instrumenten op de maan kan brengen, maar zijn eigen straten niet schoon kan houden.

Toch is er ook een onverwoestbaar geloof in de mogelijkheid van maatschappelijke vooruitgang. Sommige denkers hebben sociale verwachtingen en doeleinden geformuleerd die in hun tijd irreëel werden gevonden, maar veel later grotendeels zijn verwezenlijkt. Zo loopt Saint-Pierre meer dan twee eeuwen op de verzorgingsstaat vooruit, als hij opmerkt dat mensen die niet kunnen werken, behoren te worden ondersteund via een combinatie van sociale zekerheid, belasting naar draagkracht en een actief werkgelegenheidsbeleid. En Condorcet pleit in de tijd van de Franse Revolutie voor vrouwenkiesrecht, onderwijs voor iedereen, een gegarandeerd inkomen voor ouderen, weduwen en wezen, afschaffing van de slavernij en opheffing van het koloniale stelsel. Het is er uiteindelijk allemaal gekomen.

Verscheidene denkers van de Verlichting zagen een onlosmakelijk verband tussen de vooruitgang van de kennis en die van de samenleving. De wetenschap vernietigt vooroordelen, dachten zij. Inmiddels hebben wij de ervaring opgedaan dat wetenschappelijke kennis ook voor het massaal vernietigen van mensen en hun milieu kan worden gebruikt.

Er is in de samenleving geen onafgebroken beweging van de duisternis naar het licht. Er valt niet alleen vooruitgang waar te

nemen, maar ook een ernstige stagnatie en soms, zoals in de nazi-periode, een verschrikkelijke terugval naar barbaarse opvattingen en gedragingen.

Vooruitgang kan legio vormen aannemen. Van vooruitgang, stagnatie of verval kan je alleen spreken, als je een bepaalde maatstaf gebruikt, zoals vrijheid, gelijkheid, verdraagzaamheid, democratie, technologie of welvaart.

Vormen van vooruitgang voltrekken zich in de samenleving niet als de onontkoombare werking van een wet der geschiedenis. Zij worden door mensen nagestreefd en bevorderd. Het algemeen kiesrecht, de sociale wetgeving en de emancipaties zijn langs de weg van conflicten tot stand gebracht.

Politieke en sociale verworvenheden zijn doorgaans niet via een grote sprong voorwaarts gerealiseerd, maar bij stukjes en beetjes, stapsgewijs, via een tergend langzaam voortmodderen. De politieke democratie, de rechtsstaat en de verzorgingsstaat zijn geleidelijk opgebouwd en hebben een vorm gekregen die aanvankelijk niemand precies zo heeft voorzien.

Onderweg loopt er veel mis. De geschiedenis is een kerkhof vol mislukte plannen. Maar er is op de lange termijn gezien ook zo iets als een ontwikkeling van de politieke en sociale beschaving.

Ongeduld van mensen die naar het verminderen van nationale en internationale problemen streven, is begrijpelijk. Maar er is voor hen geen reden om moedeloos te worden. De Verenigde Naties, de Universele verklaring van de rechten van de mens, het Joegoslavië-tribunaal en het Internationale Strafhof zijn stappen op een lange weg in de richting van een meer humane samenleving, zoals ook de politieke democratie, de rechtsstaat en de verzorgingsstaat dat zijn.

Wij moeten ons niet van de wijs laten brengen door de media die gewend zijn het accent op het slechte nieuws te leggen en het goede nieuws weinig aandacht te geven. Ook moeten we ons niet in de war laten brengen door commerciële woordvoerders die ons trachten te laten geloven dat de samenleving niet maakbaar is, terwijl zij zelf bezig zijn de samenleving via economisering van de cultuur minder leefbaar te maken.

Voor leden van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), de Vereniging voor Culturele Antropologie en Sociologie van Niet-Westerse Samenlevingen (VCA/SNWS) en de Sectie Praktijk Politicologie van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is het Factaabonnement in 2003 bij het lidmaatschap inbegrepen.

CA/SNWS

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, email: jansenj@fsw.LeidenUniv.nl

Lustrumconferentie Antropologen

Call for papers

Op vrijdag 21 november 2003 organiseert de Antropologische Beroepsvereniging opnieuw een lustrumconferentie, ditmaal ter gelegenheid van '105 jaar antropologie in Nederland'. Locatie: Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden. Wij ontvangen graag van onze leden volledige panelvoorstellen, bij voorkeur over niet-regionale en niet-specialistische thema's. Vóór 1 juli 2003 te sturen naar: J. Jansen, dept. CA/SNWS, postbus 9555, 2300 RB Leiden. Panelvoorstellen moeten bevatten: korte beschrijving van het onderwerp, namen van organisator(en) en drie of vier deelnemers met titels van hun presentaties (evt. met abstracts). Panels worden parallel geprogrammeerd; er is voor elk panel twee uur beschikbaar.

XV International Congress on Anthropological and Ethnological Sciences (ICAES)

Florence, Italy, 5-12 July 2003

Information on the Florence Congress to be held on 512 July 2003

can be obtained from www.icaesflorence2003.com. The general organiser is Professor B. Chiarelli, XV ICAES, Institute of Anthropology and Ethnology, Via del Proconsolo 12, 50122 Florence, Italy, fax. +39055-283358, e-mail: secretariat@icaesflorence2003.com.

SECTIE PRAKTIJK POLITICOLOGIE

Secretariaat: Willeke van Staalduinen, email: wilstaal@zonnet.nl

NSV

NSV, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidersgracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: l.vandijk@nivel.nl

Ledenvergadering Nederlandse Sociologische Vereniging

Op 22 mei vindt in Nijmegen de 4e NSV/VWS Marktdag Sociologie plaats. Tijdens de lunchpauze zal de jaarlijkse ledenvergadering van de NSV plaatsvinden. Alle leden zijn hiervoor van harte uitgenodigd. Op de agenda staan de herziene (concept-)statuten van de NVMC, de koepelvereniging waar de NSV deel van uitmaakt. Daarnaast staan o.a. op het programma het jaarverslag van 2002 en de beleidsplannen van het NSV-bestuur.

De ledenvergadering is in Jonkerbosch Vergader- en Trainingscentrum, Oude Mollenhutseweg 23, 6532 CL Nijmegen. Begin mei zal de definitieve agenda verschijnen op www.nsvsociologie.nl. Informatie: Liset van Dijk, secretaris, e-mail: L.vanDijk@nivel.nl.

NSV-Actualiteitencollege 2003

De socioloog als columnist. Zie pagina 26 e.v.

"Papua Leeft!"

Jaap Timmer

"Papua leeft! Ontmoet de Kamoro", een aantrekkelijke maar ook problematische uitroep die bezoekers naar de tentoonstelling van de materiële cultuur van de Kamoro van Zuidwest Papua (Irian Jaya/Nieuw-Guinea) in het Leidse Museum voor Volkenkunde moet trekken. De kleurrijke kافت van het programmaboekje voor februari-juli 2003 van het museum toont uitgelaten, ogenschijnlijk strijdende Papua's in korte broeken en met witte en rode lappen stof rond hun middel. Sommigen dreigen met speren in de richting van een niet zichtbaar doel. De vijand? Iemand in korte broek en met zwarte kasuarisveren op zijn hoofd en rondom zijn nek - een typisch strijdtenu in Nieuw-Guinea - richt zijn woede naar de camera. Een prachtige foto, hoewel onscherp, maar met een onduidelijke boodschap. Zijn dit de Kamoro die we gaan zien in het museum? Gaat de tentoonstelling over de Kamoro en met name hun wijze van strijdvoeren? Nee, de tentoonstelling geeft nauwelijks een beeld van hoe de Kamoro nu leven en wat zij willen. Papua leeft in Leiden dus een stuk minder dan wordt gesuggereerd.

Sacrale uitstraling

De tentoonstelling toont dat het museum in Leiden in het bezit is van een indrukwekkende verzameling beelden, schilden, prauwkoppen en kleinere ceremoniële en gewone gebruiksvoorwerpen van de Kamoro. De tentoonstelling toont het meest indrukwekkende deel van deze collectie. De globale indeling van de tentoonstelling volgt rituele thema's in het leven van de Kamoro: initiatie, dodenfeest, feest van het leven en het kanofeest. Middels geavanceerde belichting in van daglicht verstoken ruimtes wordt bijna elk object opgelicht door haar eigen spot. Er is duidelijk veel creativiteit en tijd gestoken in een visueel aantrekkelijke opstelling, waarin de Kamoro-beelden en prauwkoppen naar voren komen als heiligenbeelden die in een schemerige kathedraal belicht zijn om de gulzige toerist te plezieren. Dit geeft met name de grotere stukken een sacrale uitstraling. Of, en op welke wijze deze kunstmatig opgelegde waarde overeenkomt met de wijze waarop de Kamoro tegen hun objecten aankijken wordt niet duidelijk.

Bijna de helft van de Kamoro-collectie is verzameld tijdens de militaire expeditie onder leiding van kapitein A.J. Gooszen tussen 1907 en 1915. Waarschijnlijk hadden de

Kamoro reeds rond 1600 contact met Molukkers, Chinese en Nederlandse handelaren. De reactie van de Kamoro op deze vreemdelingen is in verschillende fasen verlopen. In eerste instantie was er sprake van angst en zelfbescherming tegen mogelijk gevaarlijke en onreine vreemdelingen. Na groeiend enthousiasme, met name in de loop van de kerstening vanaf het begin van de twintigste eeuw en haar belofte van heil en welzijn, ontstond er langzamerhand een honger naar (koop)waar. Echter in de loop van de twintigste eeuw werd het de meeste Kamoro en andere Papua's duidelijk dat ze tot het slechtst bedeelde deel van de wereld zijn gaan behoren, ondanks het feit dat ze temidden en bovenop enorme natuurlijke rijkdommen leven. Wat er is in de loop van die tijd met de materiële cultuur van de Kamoro gebeurd?

De kleurrijke catalogus besteedt hier uitvoerig aandacht aan. Dit uitbundig geïllustreerde, maar enigszins onrustige boek is waardevol als naslagwerk en bevat naast een gedegen catalogus ook zes fascinerende essays. Deze teksten zijn in dezelfde soort kolommen geplaatst als de beschrijvingen van de objecten in het daaropvolgende catalogusdeel. Het gaat de lezer duizelen wegens soms heel interessante, maar veel te kleine zwevende plaatjes en soms overdreven opgeblazen onscherpe foto's. De meest indrukwekkende foto's zijn gemaakt door Kal Muller, een van de vele PR-mensen van de Freeport-mijn, een van de grootste goud- en kopermijnen ter wereld, die in de jaren zestig begonnen is met het afgraven van de bergen en het vervuilen van het leefgebied van de Kamoro en de naburige Amungme.

Intimidatie

Al tijdens de Nederlandse tijd (tot 1962) werd het Indonesië en de buitenwereld, met name de Verenigde Staten, duidelijk dat Papua uitzonderlijk rijk is aan grondstoffen. Gedurende de periode van VN-geleide overgang van het Nederlandse koloniale bestuur naar de Indonesische overheersing, begonnen Amerikaanse investeerders met de exploitatie van goud en koper in de bergen van de Amungme. In een mum van tijd werd een omvangrijk mijnbouwproject opgezet zonder overleg met de lokale bevolking. Niet alleen zijn de historisch, en qua levenskracht belangrijke bergen inmiddels tot immense kraters afgegraven, ook in termen van mensenrechtenschendingen hebben de Amungme en de Kamoro een bijna onvoorstelbaar hoge tol betaald.

Een expositie van de oudste en omvangrijkste collectie van objecten van de Kamoro van Zuidwest Papua (Irian Jaya)

Foto: Rien van der Leeden

De Papua's zijn zich in de loop van de tijd steeds meer gaan realiseren hoe het economische, politieke en militaire spel rondom de Freeport-mijn in elkaar steekt. Na een eerste periode van subtiele intimidatie is het toenemende en steeds beter georganiseerde Papuaverzet op vaak zeer

sinistere wijze de kop in gedrukt door het Indonesische leger, dat financieel uitgebreid gesteund wordt door Freeport McMoran, het moederbedrijf in New Orleans. Bovendien is de omgeving tot ver buiten de mijn vervuild met afval van de mijnbouw. Met name het leefgebied van de Kamoro is in belangrijke mate vernietigd door zwaar vervuild slib. Rivieren vol vis en drinkwater, en bossen vol levensbelangrijke producten worden levenloos.

De Engelstalige uiteenzettingen in de catalogus gaan niet in op deze problemen. Zij geven daarentegen wel een waardevol overzicht van de geschiedenis van het verzamelen van Kamoro-stukken (door de conservator van het Leidse museum Dirk Smidt), een kort stuk over de bestendigheid van centrale Kamoro waarden (door de antropoloog Todd Harple en door Methodius Mamampuku, lokaal antropoloog en bestuurder), een indrukwekkende en tijdloze uitleg van enkele centrale waarden in het leven van de Kamoro zoals uitgedrukt of uitvergroot in rituelen en de daarbij gebruikte objecten (door de antropoloog Jan Pouwer, gebruikmakend van het materiaal van de missionarissen Zegwaard en Coenen), een reflectie op de sociale en culturele veranderingen tot de jaren zestig (door voormalig bestuursambtenaar Van der Schoot), een uitleg van het ontstaan van houtsnijwerken met zowel (katholiek) christelijke als traditionele betekenselementen (door de kunsthistorica Karen Jacobs), en een oppervlakkige beschrijving van de recente jaarlijkse Kamoro Art Festivals die door Freeport georganiseerd worden (eveneens door Jacobs).

De artikelen bieden een beknopte inleiding tot het leven en denken van de Kamoro, maar wat deze mannen en

vrouwen, jong en oud, op dit moment nou precies bezighoudt wordt niet duidelijk. Welke rol de objecten die we in het museum zien nu in hun leven spelen, wordt door Jacobs onder de loep genomen. Zij vraagt zich af of de door de Freeport-mijn georganiseerde Kamoro Arts Festivals, die sinds 1998 veel Indonesische en buitenlandse toeristen en handelaren in 'primitieve kunst' trekken, een Freeport- of een Kamoro-gebeurtenis zijn. Haar conclusie is dat de Kamoro in de loop van de jaren steeds enthousiaster mee zijn gaan doen en de festivals voor hen in toenemende mate de betekenis hebben gekregen van het bewaren van het eigen erfgoed en de bevestiging van de eigen identiteit. Hoe het zit met het aspect van waardigheid en gebrek aan zeggenschap over hun eigen natuurlijke omgeving en toekomst, wordt niet door haar behandeld. Ook Dirk Smidt, die tijdens festivals in 2000 en 2002 stukken voor het museum heeft aangeschaft, lijkt niets van de wijdverspreide weerstand tegen Freeport en de Indonesische autoriteiten te hebben waargenomen. In de tentoonstelling komt Freeport aan de orde in een tekstbord naast een computerscherm met verwijzingen naar websites over de mijnonderneming.

Papua leeft...

Het verraste me dat in de catalogus, met uitzondering van bovengenoemde Mamampuku, geen Kamoro's aan het woord komen. In de film die de expositie inleidt, wordt kort maar krachtig gerefereerd aan de misstanden rond Freeport. Echter zelfs in deze film - een medium dat zich zo goed leent voor het naar voren brengen van de meningen en uitingen van mensen ver weg - komen de Kamoro niet aan het woord. We zien slechts enkele Kamoro in de videoprogramma's over het maken van een kano, een trom en een geestenpaal. Gelukkig is er een kans om dit goed te maken. Het museum is van plan om in mei Kamoro houtsnijders naar het museum te laten komen om hun vakmanschap te tonen. Wellicht is er dan ook ruimte om hen aan het woord te laten over de huidige toestand in Papua, de toenemende militarisering en het gebrek aan respect voor Papua's in Indonesië, en het uitblijven van hoop op een menswaardige behandeling voor deze onderdrukte bevolkingsgroep. De Kamoro die naar Leiden komen, gaan beelden maken die tezamen met andere voorwerpen geveild worden op dezelfde wijze als tijdens de Arts Festivals. Ik ben benieuwd of er dan ook discussies over eigendom en vervreemding van de materiële cultuur van Papua's losbarsten.

In Papua is ondertussen de *reformasi*, de decentralisatie en demilitarisatie die de Papua's na de val van president Soeharto veel hoop gaf, onder het presidentschap van Megawati teruggedraaid tot een venijnige verdeel- en heerspolitiek en toenemende vrijheid voor het leger in het optreden tegen mensen en groepen die verdacht worden van separatisme. Ook krijgt het leger bijna vrij spel als het gaat om de exploitatie van grondstoffen en de seksindustrie. De inkomsten dienen grotendeels om tekorten in het budget voor de gewapende macht te compenseren. Het resultaat is dat het leger langs de lijn van verderfelijke triale en uitbundig corrupte politiek van grotendeels gepapuaniseerde provinciale en regionale overheden steeds

meer territoriale macht krijgt. Papua's als de Kamoro voelen zich wederom in het nauw gedrukt. Papua leeft, maar dan wel op zeer wrange wijze.

Toch zijn er ook positieve ontwikkelingen. Papua's als de Kamoro zijn nu een stuk beter bekend met de wijdere wereld en organiseren zichzelf op overtuigende wijze in kerkgroepen en andere maatschappelijke organisaties om hun stem te verheffen. Thema's als mensenrechtenschendingen door Papua's zelf, huiselijk geweld, ongelijkheid tussen vrouwen en mannen, racisme en discriminatie worden steeds vaker aan de orde gesteld. Amungme's en Kamoro's studeren aan de universiteit en enkelen hebben het tot hoge posities in het onderwijs en het bedrijfsleven geschopt. Papua leeft op zeer veelzijdige en vaak contrasterende manieren. Maar wat zien we daarvan terug in Leiden? Bijna niets en dat is spijtig, niet in het minst omdat er een kans wordt gemist om het bredere publiek in Nederland te betrekken bij de strijd om een beter bestaan van de Kamoro.

De expositie is zeker de moeite waard om te gaan zien, niet in het minst omdat het een hoogtepunt is in het tonen van Nieuw-Guinea kunst. Het gaat om de grootste verzameling van Kamoro-objecten ter wereld en tezamen met de catalogus krijgen we een indruk van de rijkheid van denken van de Kamoro, die middels houtsnijwerk en lichaamsdecoratie tot uiting wordt gebracht.

Papua leeft! Ontmoet de Kamoro. Tentoonstelling in het Rijksmuseum voor Volkenkunde, Leiden, tot en met 31 augustus 2003.

Dirk Smidt - *Kamoro Art: Tradition and innovation in a New Guinea culture : With an essay on Kamoro life and ritual* by Jan Pouwer. - Amsterdam : KIT Publishers ; Leiden : Rijksmuseum voor Volkenkunde, 2003. Prijs: €39,50

Dr Jaap Timmer is als onderzoeker verbonden aan de Research School of Pacific and Asian Studies van The Australian National University. Hij promoveerde in oktober 2000 aan de Katholieke Universiteit Nijmegen op een etnografische studie van de Imyan van de Vogelkop van Papua. Momenteel houdt hij zich als onderzoeker en consultant voor donororganisaties, lokale overheden en NGOs in Papua en de Molukken bezig met conflicten, verzoening, decentralisatie en goed bestuur. Zijn vroegere antropologische belangstelling voor mythologie, eschatologie en culturele variatie en verandering, blijft een rode draad in zijn werk.

EEN LEPEL LEVERTRAAN

A.P. Resoort, Open Universiteit, Heerlen

We leven in een *kennismaatschappij*, en logischerwijs is *levenslang leren* een verplichting voor ons allen. Tenminste, dat wordt verkondigd door een onafzienbare rij van deskundigen en een nog grotere rij napraters.

De canon zelf luidt ongeveer als volgt: *'De samenleving ontwikkelt zich in een hoog tempo. Of je wilt of niet, je moet mee veranderen. Wil je goed blijven functioneren, of het nu in een beroep is of in het maatschappelijk verkeer, je zult voortdurend nieuwe dingen moeten leren. Was het vroeger zo dat als je het onderwijs achter de rug had je in hoofdzaak wist wat je nodig had voor je leven als volwassene, in toenemende mate eist de moderne samenleving dat mensen blijven leren.'* Dat stelde prof. H de Wolf in 1985¹, en sindsdien wordt dit refrein door velen in een klein aantal variaties herhaald.

Levenslang leren is een kernbehoefte van de moderne mens, zo luidt de doctrine, en zelfs als hij of zij al dat leren misschien niet zo leuk vindt, staat de noodzaak ervan vast. De kennismaatschappij stelt zo z'n eisen, en daar hebben we ons maar naar te gedragen.

Ook een achtenswaardig orgaan als de SER heeft recent een duit in dit zakje gedaan. In het advies *Het nieuwe leren* staan tal van aanbevelingen om her- en bijscholing te bevorderen. De crux van het advies staat samengevat in één zin: *'Het is hoog tijd voor een forse intensivering van de beleidsinspanningen om een leven lang leren fundamenteel te verankeren in de Nederlandse samenleving.'*²

Maar ondanks die aanbeveling besteedt de SER in z'n advies nauwelijks aandacht aan één kwestie die zich langzaam maar zeker wél gaat opdringen, n.l. : in hoeverre nu zijn werknemers er zélf van overtuigd dat zij levenslang moeten blijven leren?!

Systematisch onderzoek naar die vraag is nauwelijks voorhanden, maar het is alleszins aannemelijk dat dat besef méér aanwezig is onder mensen met een hogere opleiding, c.q. mensen uit de hogere sociaal-economische klassen, dan bij mensen met een lagere opleiding. En ook dan blijft er verschil tussen het *beseft*, het *willen* en het *feitelijk doen*. In de medische sector is bij veel specialisten regelmatige bijscholing wettelijk verplicht, op straffe van het intrekken van een verleende bevoegdheid. Daar is dus de vraag naar wel-of niet *willen* een gepasseerd station. Omgekeerd is regelmatige bijscholing onder grote delen van de lagere beroepsbevolking nog nauwelijks een

feit. De vraag rijst dan waarom dat laatste zo is. Is het alleen onwetendheid, of is het méér dan dat? Het SER-rapport gaat daar kort op in : *'Er wordt een stevig beroep gedaan op de eigen verantwoordelijkheid van het individu terwijl bekend is dat werknemers vaak passief staan tegenover het volgen van scholing... Dit verschil in benadering wordt wel in verband gebracht met weerstand tegen scholing en andere employability-instrumenten, mede omdat deze worden geassocieerd met reorganisatie's en afslankingen.'* De SER concludeert dat het *'voor het individu nog niet zonneklaar is dat hij zijn leven lang moet blijven leren.'*³

Een nobele boodschap voor een sceptisch publiek. Het doet onwillekeurig denken aan de manier waarop in de jaren vijftig tal van moeders een lepel levertraan bij hun kroost naar binnen trachten te krijgen: *'het is voor je bestwil!'* en daarmee uit. Dat het spul vies smaakte deed niet ter zake; mond open en verder géén commentaar - moeders wil was wet.

Op een vergelijkbare manier wordt nu al een aantal jaren de koorzang over *levenslang leren* uitgedragen. De verkondigers ervan verdiepen zich niet in de vraag of degenen voor wie het bedoeld is er werkelijk een boodschap aan hebben. Zij beschouwen *extrinsieke motivatie* als voldoende. En het merkwaardigste is dat al dat geklepper vaak afkomstig is van lieden die met graagte termen als *klantvriendelijk* en *vraaggestuurd* in de mond nemen. De SER mag dan in precies één zin de aanbeveling doen dat *'instrumenten moeten worden ontwikkeld die de motivatie van individuen aanwakkeren om aan scholing deel te nemen'*⁴, voor het overige is de aandacht voor 'motivatie' binnen en buiten de SER minimaal of domweg afwezig.

Al die verkondigers van levenslang leren zouden zich alles bij elkaar eens moeten afvragen waarom hun verhaal veel minder aanslaat dan zij zelf wenselijk achten, en wat er zou moeten gebeuren om dat te veranderen. En vooral: hoe je *extrinsieke* motivatie verandert in *intrinsieke*, en hoe je de bestaande associaties met reorganisaties en ontslag wegneemt. Dat alles is niet zo gemakkelijk. Moeilijker in ieder geval dan het gebruik van die lepel levertraan van destijds. Want één ding staat vast: die moeders van toen hebben die gewoonte niet aan hun zonen en dochters overgedragen. Zij hadden een leven lang geleerd (jawel!) dat de methode *slikken of stikken* uiteindelijk niet werkt.

Noten

1. Prof. dr. H.C. de Wolf - *Open onderwijs of de voortdurende beweging van lerende mensen*. - Heerlen : Open Universiteit ; Alphen a/d Rijn : Samson, 1985. - p. 16. - (Inaugurale rede Open Universiteit, 4 oktober 1985; Leeropdracht: Theorie en geschiedenis van vorming en onderwijs)
2. Sociaal Economische Raad - *Het nieuwe leren : advies over een leven lang leren in de kenniseconomie*. - Den Haag : SER, 2002. - p. 91. - (Advies ; nr. 02/10)
3. *id.*, p. 70
4. *ibid.*

Mijn bloed en bodem

Dick Pels

Door het weekblad *Elsevier* gevraagd wat het voor hem betekende om Nederlander te zijn, antwoordde Van Mierlo in maart 1995: 'Daar denk ik nooit over na... Intellectueel ben ik Europeaan. De natiemaat is te groot geworden voor de kleine problemen en te klein voor de grote problemen. Van die nationale staat kan ik mij gemakkelijk distantiëren. Ik vind dat zelfs opwindend'. Lange tijd was dit ook mijn idee. Ik voelde me in principe een wereldburger, die beroepshalve schreef in de moderne *lingua anglica*, wiens intellectueel ondernemerschap was afgestemd op de internationale markt, en die op voet van gelijkheid en in vloeiende stijl wilde discussiëren met al die buitenlandse grootheden (dus niet vriendelijk gedoogd, als een semi-interessant maar verlegen achterneefje dat niet zo goed uit zijn woorden kan komen). Ik wilde kortom met alle macht ontsnappen aan wat Jacques de Kadt ooit omschreef als de 'geboortevloek' van het Nederlanderschap – een kleinheid die onze grootste politieke essayist zelf niet kon of wilde doorbreken.

Ik kon genoegzaam in deze gedachtegang volharden omdat ik me ook buiten de landsgrenzen vooral bewoog binnen de wandelgangen van mijn eigen corporatie. Meestal hield ik vakantie in de *slipstream* van congressen, zodat ik niet vaak trad buiten de transnationale *intelloscape* van licht hysterische en beschaafd uit de band springende vakgenoten-met-een-reiskostenvergoeding. Sommige toeristen hebben de aandrang alle kerken en kapellen die op hun pad komen te betreden. Ik doe dat met universiteiten. Zeker de beroemde en monumentale kan ik onmogelijk overslaan. Zodra ik studenten zie met boeken onder hun arm, professoraal ogende figuren, amfitheaters of prikborden met tentamen-mededelingen, voel ik me onmiddellijk thuis. De stad *extra muros*, waar de gewone mensen hun gang gaan, is mij altijd een stuk vreemder en exotischer.

Maar toen werd ik een grensganger, een arbeidsmigrant, een *long-distance commuter* die met het vliegtuig naar zijn werk ging. Ik veranderde in wat Ulrich Beck een plaats-polygamist noemt: iemand die het met twee landen (of eigenlijk twee steden) tegelijk doet, en die dus voor monogame nationalisten een perverseling is. Maar in plaats van euforisch op te gaan in de romantische eigen-

Foto: Judith Dekker

waan van de nomadische intellectueel, werd ik knap moe van al dat migreren, bewegen en steeds maar onderweg zijn. In plaats van de 'ambivalentie' van de 'thuisloze migrant' te ervaren als een staat van genade, onderging ik mijn rusteloze mobiliteit als niet veel meer dan... rusteloze mobiliteit. Deleuzes 'nomadische denken' kwam in de praktijk vaak neer op de nerveuze vraag of ik de aansluiting tussen vliegtuig, trein of bus niet zou missen. De 'dubbele blik' van de postnationale denkers was in mijn geval vaak niet veel meer dan de glazige oogopslag van de vermoeide *jet-set* professional.

Waar was ik in Jezusnaam in verzeild geraakt? Tijdens mijn hectische woon-werkverkeer zat ik opeengepakt met andere polygamisten, meestal zakenmensen op reis binnen hun eigen transnationale corridor, in vliegtuigen die altijd vertraging hadden en daardoor terechtkwamen in uitwijkroutes, *holding patterns* en ander ongemak. Zodra ik uitstapte, betrad ik een sterk verwaarloosde publieke ruimte vol stadslawaai en zichtbare armoede, waar de auto de alleenheerschappij voerde, het openbaar vervoer

en andere publieke voorzieningen waren ingestort, en de hemel zo mogelijk nog grijzer was dan in Nederland. Degenen die beweren dat Nederland vol is moeten maar eens proberen om op zaterdagmiddag boodschappen te doen rond Piccadilly Circus of tijdens de avondspits de Tube te nemen naar King's Cross. De weg van Heathrow naar mijn universiteit was geplaveid met de vale treurnis van suburbia. Brunel University zelf leek nog het meest op een groepje oude ruimteschepen die her en der in een somber asfaltlandschap waren gecrashed, te moe en te zwaar op zich ooit weer op te richten.

Die lijfelijke confrontatie met dit corporatieve niemandsland riep spoedig volkomen foute, want nationalistische, gevoelens in mij wakker. Terwijl ik in Nederland door- ging voor een scherpslijper (ik noem dat zelf liever een 'polemische instelling') en een pietje ongeduld, werd ik in Engeland een bijna stereotiepe Nederlander. Een die rustig overleg wilde voeren met alle betrokkenen met als doel consensus te stichten en 'de boel bij elkaar te houden'. Dat was niet de bedoeling in een hiërarchische leiderschaps- cultuur. Van de voorzitter-hoogleraar werd verwacht dat *he was calling the shots*, waarop ondergeschikten vervol- gens konden reageren met acclamatie, onverschilligheid, of stilzwijgende obstructie. Het vergde een bijna lichame- lijke gewenningsperiode om me hierin te kunnen bewegen en er enkele voordelen van te zien. Een ander probleem was de mate waarin formalisme, achterbaksheid en de *stiff upper lip* bepalend bleken te zijn voor de dagelijkse omgangsvormen. In een conflict met een naaste collega speelde ik mijn nieuwverworven leiderschapskwaliteiten min of meer succesvol uit. Nooit eerder heb ik een der- gelijke diepte aan hypocrisie in menselijke verhoudingen ervaren. Om zijn reputatie te redden nam deze collega zijn toevlucht tot een strategie van ontkenning (en van ontkenning van de ontkenning) die men ook in het groot in Engeland regelmatig kan waarnemen. Leugens worden door andere leugens afgedekt, net zolang tot het web gaat rafelen en de in opspraak geraakte persoon smadelijk ten val komt.

Het is niet zo dat deze ervaringen mij eindelijk bewust maakten van het bestaan van essentiële Nederlandse 'kernwaarden' zoals collegiaal overleg, informele open- heid en relatieve onthaasting. Het was eerder zo dat mijn bloed kroop waar het niet gaan kon. Dat is het enge, maar ook het intrigerende van de romantisch-rechtse visie op nationale binding en nationale eigenheid. Denk aan Mau- rice Barrès' visie op onze onontkoombare gehechtheid aan *Terre et Morts*, een uitdrukking die in Duitse vertaling (*Blut und Boden*) nog een spectaculaire ideologische car- riëre zou doormaken. Een abstract internationalisme stuit in de praktijk op alles wat je lichamelijk en 'instinctmatig' bindt aan het land van herkomst: het landschap, het weer, de taal, de instituties, de monumenten, de collectieve her- innering en de mensen (zowel de doden als de levenden). Er is maar een klein stapje buiten de deur voor nodig om tegen wil en dank te ervaren hoe moeilijk het is om De Kadet's 'geboortevloek' te bezweren.

Dick Pels was tot voor kort hoogleraar sociologie aan Brunel University (West London), en werkt nu als freelance publicist.

SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen, Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020-5270600, fax 020-6229430 internet: <http://www.siswo.nl>

Publicatie van de Wetenschappelijke Raad voor Amsterdam

Jaco Dagevos en Arend Odé - *Minderheden in Amsterdam: Contacten, concentratie en integratie. Een advies voor Amsterdam.*

Naar aanleiding van de actuele discussie over integratie van etnische minderheden geeft de Wetenschappelijke Raad voor Amsterdam haar tweede advies. Daarin wil zij met name de relatie tussen ruimtelijke concentratie en sociaal-culturele integratie onder de loep nemen. Bestelling: tel. 020 5270600; e-mail: heckscher@siswo.uva.nl (ver- melding: WRA Essay 2)

Bijeenkomsten

20 mei 2003

Vormen van kwalitatieve analyse en Kwalitan Cursus in samenwer- king met het platform KWALON

Docent: Vincent Peters, sectie Methoden, KUN; plaats: SISWO- gebouw; tijd: 10.00 - 17.00 uur. Inschrijfkosten: €300; €150 voor studenten en baanlozen (de prijs is incl. koffie/thee en lunch). Infor- matie: Henk Kleijer, tel. 020 5270647, e-mail: kleijer@siswo.uva.nl

23 mei 2003

Congres van de Nederlandse vereniging voor Kriminologie (NVK) Locatie: Mozes- en Aäronkerk en het Mozeshuis te Amsterdam Het door NVK en SISWO georganiseerde congres heeft de vorm van een 'marktdag', waar veel ruimte is voor het uitwisselen van recente onderzoeksresultaten en discussie. 's Morgens zijn er voordrachten van drs. Bert Berghuis over Criminologische inzichten en recent strafrechtelijk beleid en prof. dr. Frank Bovenkerk over Taboes in de criminologie. Op www.criminologie.nl vindt u het programma en een inschrijfformulier. Informatie: Ente Breed, SISWO, tel. 020 527 0627, e-mail: ebreed@siswo.uva.nl

European Social Survey

Voorstellen voor vraagmodule ontwerpteams

Deadline: 16 mei 2003, 17.00 uur

De Principal Investigator van de European Social Survey nodigt wetenschappers uit voorstellen te schrijven voor de tweede ronde van de ESS (2003-2005).

Informatie: <http://www.europeansocialsurvey.org>

Political Transfer

The use of foreign examples in politics, 1789-1960'

Groningen, 14-16 januari 2004

Deadline papers: 1 juni 2003

Hoewel presentaties van theoretische argumentatie of individuele cases bruikbaar en interessant kunnen zijn, zal de meeste aandacht uitgaan naar praktisch gebruik van politieke methoden.

Mogelijke discussieonderwerpen:

The actual process of the adoption of foreign examples through, for instance, mutual visits or letters, and the misunderstandings, rheto- rical fashions, political strategies etc. involved in political transfer, and the implications of this for the actual concept of politics.

De complete tekst van de Call for Papers is te lezen op <http://www.let.rug.nl/politicalculture>.

Verdere informatie: M.J.Janse@let.rug.nl/+3150-3638538 J.M.Houkes@let.rug.nl/+3150-3638536

In mei 2001 heeft UNESCO een *World Intangible Heritage list* afgekondigd. Er staan negentien als Immaterieel Erfgoed erkende monumenten op.¹ De lijst zal elk jaar worden uitgebreid. Onder de negentien monumenten bevindt zich 'de culturele ruimte rondom de Sosobala'. De Sosobala, de balafoon van Soso, is een soort houten xylofoon die toebehoort aan de griots van Nyagassola. Jan Jansen beschrijft hoe dit object UNESCO-erkenning kreeg.

De Sosobala uit Guinée

Unesco's immaterieel erfgoed onder de loep

Jan Jansen

Rond 1350 reisde de Arabische wereldreiziger Ibn Battuta langs de Niger. Hij zag daar een opvoering van het Sunjata-epos door 'griots', West-Afrikaanse barden.² Toen de Fransen eind 19e eeuw dit gebied bezetten, bleek het Sunjata-epos nog steeds populair. Als verhaal verbindt het tot op de dag van vandaag de mensen door een gemeenschappelijke afstamming van koning Sunjata of een van diens helpers. Ook biedt het verhaal omgangsregels voor alle sociale groepen en families. Daarom wordt het Sunjata-epos vaak een '*charter myth*' genoemd. Deze 'grondwet' is grensoverstijgend: het zuidwesten van Mali, het noordoosten van Guinée en grote delen van Gambia en Senegal hebben een bevolking die zich organiseert op het Sunjata-verhaal. Zij noemen hun samenleving 'Mandé' of 'Manding'. Ibn Battuta noteerde deze term als 'Mali' en zo kennen wij het middeleeuwse Mali-rijk. In 1960, toen het huidige Mali onafhankelijkheid van Frankrijk verkreeg, koos deze jonge staat de naam 'Mali'. Daardoor verwierf het een indrukwekkende historische dimensie.

Het Sunjata-epos is uniek in de wereld, omdat het reeds eeuwenlang min of meer onveranderd wordt overgedragen van generatie op generatie. Dit wordt gedaan door de griots, die in Mandé een soort kaste vormen. Hoe het epos zo stabiel blijft is reeds lang onderwerp van discussie. Velen meten de griots een immens geheugen toe, maar

ikzelf zoek een verklaring in de nauwe relatie tussen het verhaal en principes van sociopolitieke organisatie. Verschillende dorpen in Mandé zijn zogeheten 'scholen van orale traditie'. De bekendste hiervan zijn Kela en Kita (beide in Mali) en Nyagassola, Jelibakoro en Fadama (in Guinée). In deze dorpen wonen griot-families die beroemd zijn om hun kennis van het Sunjata-epos. Op begrafenissen en huwelijken zijn zij veelgeziene gasten om de te vieren maatschappelijke veranderingen in historisch perspectief te plaatsen. De griots uit Nyagassola - die de achternaam Kouyaté dragen en daarmee in Mandé worden gezien als afstammelingen van Diakoma Doka, de griot van Sunjata zelf - ontlelen naast hun kennis van het Sunjata-epos ook veel prestige aan het in eigendom hebben van de Sosobala, de balafoon van Soso. De Sosobala wijkt uiterlijk niet af van een hedendaagse, moderne balafoon; waarschijnlijk is zij in de loop der tijd grondig 'gerestaureerd'. Het bijzondere aan dit instrument is dat Diakoma Doka het persoonlijk heeft ontvangen van Sunjata's tegenstander, de smedenkoning Sumaoro Kante. Zo goed als alle versies van het Sunjata-epos die de afgelopen eeuw in West-Afrika zijn opgetekend, maken melding van dit bijzondere geschenk. Voor mij is de Sosobala dus een klein, maar prestigieus onderdeel van het Sunjata-epos, dat op zijn beurt zou moeten behoren tot de top tien van elke Intangible World Heritage lijst.

Guinée

Het voorstel; ontkennen van de context?

Ik onderschrijf dus het belang van de Sosobala, maar dan wel in relatie tot de fameuze orale traditie waartoe het instrument behoort: het Sunjata-epos. Dit was ook mijn belangrijkste punt van kritiek bij een evaluatie die ik voor UNESCO heb geschreven. Hoe ik aan de opdracht hiervoor kwam is relevant. Peter Nas, UHD op het departement waar ik werk, had - in zijn functie als secretaris-generaal van de International Union of Anthropological and Ethnological Sciences - van UNESCO de opdracht om de aanvragen door specialisten te laten beoordelen en hij wist niet goed wat hij moest met de Sosobala-aanvraag die slechts bestond uit enkele formulieren, een boekje van 24 pagina's en een video. Nu zag hij op de begeleidende video dat de Sosobala in een hut werd bewaard. Hierdoor maakte hij een associatie met mijn proefschrift dat in een vitrine voor zijn kamer stond; op de kaft daarvan staat ook een 'hut'. Daarop vroeg hij mij: 'Is dat de Sosobala?' 'Nee', zei ik, niet wetende van Nas' opdracht voor UNESCO, 'dat is zijn concurrent.'³ Zo had Peter Nas bij toeval een van de weinigen ter wereld gevonden die goed op de hoogte was van de Sosobala.

Ik was verbaasd dat in het Guinéese UNESCO-voorstel geen verwijzing staat naar het regio-overstijgende belang

van Sunjata of naar andere centra van orale traditie, in Guinée of Mali. Hier was toch duidelijk een mogelijkheid tot internationale samenwerking, een activiteit die UNESCO formeel hoog in het vaandel heeft. Had men in Guinée deze verbanden over het hoofd gezien of werden zij op sluwe wijze ontkend?

Het dossier voor de Sosobala-aanvraag was dun. De videotape bevatte twaalf minuten van een France 3-reportage van dertien minuten over het Sosobala-festival in april 1999 en een langere reportage van de Guinéese televisie over de Sosobala en het festival. De France 3-reportage presenteerde Nyagassola als een pelgrimsoord voor alle griots uit Guinée. Het dunne boekje bevatte enkele kleurenfoto's van het festival alsmede de teksten van toespraken van hoogwaardigheidsbekleders, zoals de premier van Guinée, die het festival bijwoonden.⁴

De formulieren bevatten ook mijns inziens vreemde en onhaalbare voorstellen. Zo was er sprake van een boomplantproject om de Sosobala in zijn natuurlijke '*environnement*' te laten voortbestaan. Ik denk dat hier sprake is van een onjuiste interpretatie van '*environnement*'; de aanvragers zijn de afgelopen decennia zo gewend geraakt aan het aanvragen van milieusubsidies dat zij zijn vergeten dat '*environnement*' ook het neutrale 'omgeving' kan

betekenen. Ook wilde men de Sosobala-traditie ondersteunen door de bouw van een hotel. Dit logisch klinkende onderdeel deed bij mij de wenkbrauwen echter fronsen, omdat Nyagassola een dorpje is dat zowel via het Guineese als het Malinese wegennet nauwelijks bereikbaar is. Op een enkele avonturier na zal er dus geen gast te verwachten zijn. Ook vreemd vond ik de geplande restauratie van het fort dat de Fransen eind 19e eeuw in Nyagassola bouwden, omdat dit fort - op zich een indrukwekkende ruïne - niets te maken heeft met de 'inheemse' Sosobala-traditie. Tot slot twijfelde ik aan de doelstelling om orale tradities over de Sosobala te gaan vastleggen, omdat de tradities van Nyagassola zich zo goed als niet onderscheiden van tradities die elders in Mandé uitvoerig zijn vastgelegd.

Naast deze vreemde voorstellen, waren er ook onhaalbare zaken. Ten eerste was er sprake van de bouw van een museum voor objecten die verband houden met de Sosobala. De Sosobala zelf zal hierin waarschijnlijk niet komen te staan, omdat die van oudsher in een apart daarvoor gebouwde hut wordt bewaard. In verband met de Sosobala staan vooral orale tradities. Rest voor mij de vraag wat er dan in het museum komt. Ook onhaalbaar acht ik het publiekelijk bespelen van de Sosobala, hetgeen elke maandag en vrijdag zou plaatsvinden. Nu zijn deze twee dagen van oudsher bestemd voor rituele aangelegenheden, maar in de praktijk zal een openbare opvoering zelden plaatsvinden. Op grond van mijn onderzoek (in Kela, Mali) naar het publiekelijk vertellen van het Sunjata-epos, meen ik te kunnen voorspellen dat zoiets belangrijks pas kan plaatsvinden nadat na vele dagen overleg 'alle neuzen dezelfde kant opstaan'. De aangekondigde routine om tweemaal per week de Sosobala te bespelen is derhalve onhaalbaar.

Malië

De voorstellen leken mij dus problematisch, maar niet minder problematisch achtte ik de begeleidende informatie. Deze was relatief gering in hoeveelheid en tevens - vanuit mijn optiek als wetenschapper - laag van kwaliteit. Alleen al met een verwijzing naar het Sunjata-epos, zo dacht ik in eerste instantie, zou de aanvraag zich een stuk sterker profileren. Achteraf denk ik echter dat het achterwege laten van het Sunjata-epos een sterke zet is geweest. Op deze manier bleef het voorstel 'Guinées' en werden andere landen (Mali in het bijzonder) niet openlijk

gepasseerd. En of Mali zich 'officieel' gepasseerd voelt, is de vraag; Alpha O. Konaré - president van Mali van 1994 tot 2002 en bij mijn weten iemand met ambities 'richting' UNESCO - had zitting in het comité dat de aanvragen beoordeelde. Hij zal geen trek hebben gehad in een rel met een buurland en misschien gunde hij Guinée wel een UNESCO-monument; Mali zelf heeft immers al Timbuctou, Djenné en het Dogon-gebied op de World Heritage (Cultureel Erfgoed)-lijst staan. Nadat ik in juni 2002 toevallig een gesprek van enkele Malinese cultuurwetenschappers heb opgevangen, weet ik nu dat velen in Mali wel degelijk ontstemd zijn over de erkenning van de Sosobala als Intangible Heritage. Die gevoelens van ontstemdheid kwamen echter te laat.

Ik zal natuurlijk nooit weten of de 'low profile' benadering van de Sosobala-aanvraag is voortgekomen uit onwetendheid of een bewust gekozen strategie is. Ik neig het eerste te denken en dit gevoel ontleen ik aan mijn kennis over de 'hoofdaanvrager' van het Sosobala-voorstel: Namankoumba Kouyaté.

Een oudedagsvoorziening voor Namankoumba Kouyaté?

In de voorstellen die de Guineese overheid aan UNESCO had gestuurd, was een centrale rol toebedeeld aan de familie Kouyaté, die van oudsher over de Sosobala waakten. Deze familie had zich ondergebracht in een NGO, waarvan slechts familieleden lid mochten worden. De tientallen leden waren keurig gerangschikt op volgorde van opvolging tot het officiële bewaakerschap over de Sosobala. Hierbij speelt leeftijd een ordenende rol. Op de vierde plaats stond Namankoumba Kouyaté, de auteur van het als bijlage meegezonden boekje. Deze Namankoumba is reeds vele jaren werkzaam voor de Guineese ambassade in Bonn (Duitsland), waar hij ook woont. Ook hebben hij en zijn zoon een voorname rol in de hierboven genoemde reportage van France 3. Namankoumba Kouyaté is een onvermoeibaar voorvechter van de Sosobala-traditie. Ik heb hem in 1995 en in 2002 meegemaakt op internationale congressen van Mande Studies en daar presenteert hij altijd iets over zijn eigen familie. Bovendien interverteert hij regelmatig in debatten met een betoog waarin het unieke van zijn eigen familie centraal staat - in 2002 beweerde hij bijvoorbeeld trots dat zijn familie griots waren die louter van muziek leefden (en niet van het woord). Dat dit standpunt in schril contrast staat met de empirie schijnt hem niet te deren.

Deze Namankoumba is een typisch voorbeeld van een 'cultural broker'; in zijn streven om de twee culturen waarin hij participeert bijeen te brengen, creëert de 'cultural broker' een nieuwe cultuur. Van oudsher weigeren griots om 'zomaar' op te treden, maar Namankoumba folkloriseert en verzakelijkt die optredens door te beloven dat de Sosobala tweemaal per week wordt bespeeld (folklorisering) en in ruil hiervoor wordt de Sosobala dan een UNESCO-monument (verzakelijking, ja zelfs 'commodification'). Namankoumba is het meest op de voorgrond tredende lid van zijn familie, maar als groep timmeren de Kouyaté ook flink aan de weg; de laatste tien jaar heeft een groep balafoon spelende Kouyaté uit Nyagassola

Niyagassola

(ondersteund met zang en dans) menig cultureel festival verrijkt. Ook zijn zij regelmatig te zien op de Guineese televisie.

In alle voorstellen van de UNESCO-aanvraag nam Namankoumba een centrale rol in. Hij is ongetwijfeld ook de 'broker' geweest tussen zijn familie en de Guineese overheid, de aanvrager bij UNESCO. Dit alles wekte bij mij de indruk dat deze UNESCO-aanvraag vooral een poging is van Namankoumba om voorzieningen te treffen voor zijn oude dag - als hij waker over de Sosobala is geworden en hij weer in Nyagassola zal wonen.

Dat laatste heb ik (natuurlijk) niet vermeld in de evaluatie die ik voor Peter Nas schreef. Wel heb ik zéér duidelijk aangegeven dat enerzijds het Sunjata-epos (en dus ook de Sosobala) een 'topstuk' is, maar dat anderzijds de huidige aanvraag onzinnige onderdelen bevat en bij de uitvoering van die onderdelen (lees: verdeling van gelden) Naman-koumba Kouyate een te centrale en ongecontroleerde plaats inneemt. Peter Nas verzocht mij echter mijn focus te leggen op het belang van de Sosobala, omdat erkenning als UNESCO-monument niet automatisch het verstrekken van subsidies betekent. Vanuit dat perspectief moest ik dus een positief advies geven en mijn kritiek op de toekomstige uitvoer onderbrengen bij een andere paragraaf, achterin in mijn evaluatierapport.

Wat is erfgoed?

De Sosobala is dus als Guinees monument erkend, terwijl het Sunjata-epos als Guinees-Malinees monument erkend had moeten worden. De president van Mali, hoewel hij in de beoordelingscommissie zat en het Sunjata-epos 'ideologisch' ten grondslag ligt aan de staat Mali, heeft de erkenning van de Sosobala niet tegengehouden. Daarnaast was de aanvraag kwalitatief en kwantitatief - in vergelijking met andere aanvragen - niet indrukwekkend.

Toch is de Sosobala erkend als UNESCO-momument. Blijkbaar was Guinée - dat als een van de weinige landen ter wereld géén materieel UNESCO-monument heeft - 'aan de beurt' en de door mij gemaakte evaluatie heeft slechts - ongeacht de inhoud - een sanctionerende rol gespeeld. Het lijkt wel min of meer per ongeluk dat de evaluatie van de Sosobala is terechtgekomen bij iemand die de lokale situatie kende. Ik meen echter dat elk voorstel ook door specialisten uit de regio een evaluatie verdient. Op

de huidige manier vermijdt UNESCO politieke strijd tijdens het proces van toekenning, maar gooit zij wel op langere termijn juist olie op het vuur.⁵ De rol van nationale politiek is dus duidelijk aanwezig in de West-Afrikaanse UNESCO-monumenten en dat lijkt UNESCO niet te deren in hun streven de 'traditie' eer te bewijzen. Als conclusie kan ik echter niet anders stellen dan dat 'erfgoed' vooral een politiek-cultureel statement is.

Noten

1. Zie voor een volledige lijst met toelichting <http://www.unesco.org/culture/heritage/intangible/index.shtml>
1. 'Griot' is een Franse term die internationaal meestal wordt gebruikt voor deze barden. De lokale term is *jeli* of *jali*.
2. De 'hut' op mijn proefschrift (*De Draaiende Put*, Leiden 1995) is het Kamabolon-heiligdom, waarin de griots van Kela om de zeven jaar het Sunjata-epos vertellen gedurende één hele nacht. Deze vertelling is slechts voor de eigen familie toegankelijk en onderdeel van een grote vijfdaagse ceremonie waarin de Kamabolon wordt gerestaureerd. De Kamabolon is bekend in geheel Mandé.
3. De schrijver hiervan is 'Professeur Namankoumba Kouyaté'. De titel is *Chronique d'une intronisation - Niagassola du 10 au 12 Avril 1999*. Het boekje telt twintig pagina's tekst plus een tiental kleurenfoto's, waaronder een staatsieportret van dhr. N. Kouyate. Het is gedrukt in Bonn, op 12 augustus 2000. Als enige literatuur vermeldt deze brochure een scriptie van dhr. Kouyate (universiteit van Algiers, 1970) en een artikel van zijn hand voor een blad van de universiteit van Conakry (de hoofdstad van Guinée).
4. Het door mij beschreven proces van toekennen van UNESCO-erfgoed status aan de Sosobala staat niet op zich. Michel Doortmont (RUG) wees mij op een vergelijkbaar probleem bij het andere West-Afrikaanse UNESCO-monument: 'The Oral Heritage of Gelede, Benin'. Volgens de proclamatie is de Gelede deel van Yoruba-, Fon- en Mahi-cultuur. Doortmont zei mij dat Gelede echt iets van de Yoruba was. Van hen woont de grote meerderheid (miljoenen mensen!) in Nigeria. De Yoruba zijn politiek geallieerd met de Fon, omdat beide groepen in Benin politiek niet veel in de melk hebben te brokkelen. Het Beninese Gelede-project is dus vooral een uiting van politieke emancipatie, terwijl het een grensoverschrijdend Yoruba-project had moeten zijn.

Jan Jansen is verbonden aan de Universiteit Leiden

Roma uit de afhankelijkheidsval

Erik de Gier, directeur van SISWO en hoogleraar sociaal beleid aan de UvA

Een tijdje geleden ontstond er enige commotie over een Amerikaans rapport betreffende gedwongen sterilisatie van Roma-zigeunervrouwen in Slowakije. De pers besteedde er aandacht aan en ook Netwerk zond een indrukwekkende documentaire uit waarbij tevens de erbarmelijke leefomstandigheden van Roma in het oostelijk deel van Slowakije schrijnend in beeld kwamen.

Het is opmerkelijk in onze nationale context dat er in een keer zo veel aandacht was voor Roma. Dat gebeurt weinig. Ten onrechte! Met de snel naderende toetreding van een aantal Centraal- en Oost-Europese landen tot de EU volgend jaar zal ook de problematiek van deze omvangrijke minderheid noodgedwongen prominenter op onze mensenrechten- en sociale beleidsagenda verschijnen.

Het gaat om een omvangrijke bevolkingsgroep van meer dan acht miljoen mensen, verspreid levend over diverse Centraal- en Oost-Europese landen, waaronder de kandidaat-lidstaten Hongarije, Tsjechië en Slowakije. In Slowakije omvatten de Roma zo'n tien procent van de totale bevolking van zes miljoen. Hun problematiek is eeuwenoud en ontstond vanaf de vijftiende eeuw tijdens de periode van natievorming in Europa. Recentelijk heeft ze een nieuwe dimensie gekregen door het uiteenvallen van het communistische systeem. Dit heeft opnieuw geleid tot natievorming door onder andere de opsplitsing van Tsjecho-Slowakije en het uiteenvallen van de Sovjet Unie en de Balkanlanden. Dat ging gepaard met groeiende intolerantie ten opzichte van de Roma. Werden zij onder het communisme gedwongen te assimileren omdat hun eigen identiteit en problematiek principieel werden miskend, in het postcommunistische tijdperk werden zij min of meer geheel aan hun lot overgelaten. In de praktijk is er sprake van zware discriminatie door zowel de overheden als de meerderheidsbevolking op het punt van mensenrechten, maar ook op het gebied van sociaal overheidsbeleid. Wat dit laatste betreft, zijn vele Roma, zoals blijkt uit een recente indrukwekkende studie van de UNDP en de ILO, in de transitieperiode volledig en langdurig afhankelijk geraakt van (lage) sociale minimumuitkeringen. Zij nemen door deze afhankelijkheidsval relatief veel meer sociale zekerheid op dan daaraan bij te dragen; met als gevolg een nieuwe negatieve discriminatiegrond voor de meerderheidsbevolking.

Aangezien Roma in het algemeen veel meer kinderen voortbrengen dan de meerderheidsbevolking, spitst het sociale beleid van de overheden in de Centraal- en Oost-

foto Christophe van der Eecken

Europese landen zich eenzijdig toe op het beperken van hun kinderbijslagrechten en op verdere ontmoediging van het krijgen van kinderen. Dit is niet gewenst. Het is van wezenlijk belang de structurele afhankelijkheid van deze groep van door de staat gegarandeerde sociale zekerheid te doorbreken. Dit kan allereerst door hen meer te betrekken bij de mogelijke oplossingen van hun eigen uitsluitingsproblematiek. Daarnaast dienen zij, evenals de meerderheidsbevolking, de vruchten te kunnen plukken van het actieve, op westerse snit gebaseerde arbeidsmarktbeleid dat geleidelijk aan ook in de nieuwe lidstaten wordt geïntroduceerd. Gelijke kansen in het onderwijs en betaald werk in het formele segment van de arbeidsmarkt dienen daarbij als belangrijkste doelen te fungeren. Bovendien is een herwaardering van de vroegere assimilatiepolitiek uit den boze. Roma dienen, evenals andere minderheidsgroepen in de Europese samenleving, de mogelijkheid te krijgen op een normale wijze te integreren. Hierin ligt in de eerste plaats een mooie uitdaging voor de Europese Unie. Juist in de periode voorafgaand aan de feitelijke toetreding kan de EU een positieve actieve rol vervullen door bij de vormgeving en implementatie van met name hervormingen in de sfeer van het arbeidsmarkt- en sociale zekerheidsbeleid de nieuwe lidstaten te helpen bij het vinden van concrete oplossingen voor de Romabevolking. Maar ook ons land kan een steentje bijdragen door dit 'vergeten' vraagstuk met het oog op de komende uitbreiding van de EU op de politieke en beleidsagenda te zetten. Een samenleving die zich beschouwt als beschaafde natie, kan hiervoor de ogen niet sluiten.

Code houdt onderzoekers bij de les

Femke Molenaar

*Gedragscode
voor gebruik van
persoonsgegevens
in wetenschappelijk
onderzoek*

Een gedragscode voor maatschappijwetenschappers bestond tot voor kort niet. Maar sinds 12 april hoeven zij niet meer te gokken of het gebruik van persoonsgegevens wel of niet strafbaar is. 'De nieuwe code heeft vooral voordelen.'

De sector maatschappijwetenschappen liep tot voor kort achter. Ze beschikte namelijk niet over een gedragscode die onderzoekers ertoe dwingt de privacy van individuen uit onderzoekspopulaties te beschermen. Nogal vreemd eigenlijk, voor een beroepsgroep die zich bij uitstek concentreert op (groepen) individuen en hun dagelijkse gedrag. De sector van het medisch en gezondheidsonderzoek beschikt bijvoorbeeld al langer over gedragscodes. Pieter Hooimeijer: 'Eigenlijk is het eerder zo dat de medische sector daarin voorop liep. Als een arts afstudeert legt hij een eed af en markeert daarmee heel duidelijk de ethische kant van zijn beroep. Bij sociale wetenschappers is dat niet gebruikelijk.'

Sinds 12 april is die achterstand weggewerkt. Op die dag presenteerde een speciale commissie van de Sociaal Wetenschappelijke Raad de gloednieuwe Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek aan de VSNU (Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten). Hooimeijer, lid van de commissie: 'Deze code is het uitvloeisel van de algemene normen in de Wet Bescherming Persoonsgegevens, die sinds 2001 van kracht is.' De code houdt niet in dat de kersverse socioloog of antropoloog voortaan zijn twee vingers hoeft op te steken bij zijn buluitreiking. Wel is het zo dat wie zich niet aan de gedragsregels houdt, de wet overtreedt. Hooimeijer: 'Een hoogleraar die bijvoorbeeld op school jonge kinderen ondervraagt zonder toestemming van de ouders is in overtreding.' Officieel is dit al sinds 2001 het geval. 'De code is een uitwerking van de wet en tevens een manier om hem onder de aandacht te brengen,' legt Hooimeijer uit. 'Naarmate hij meer als bekend mag worden verondersteld, zal de rechter er meer rekening mee houden en strenger straffen in geval van overtreding. Het is net als in het verkeer: als je door rood

licht heen rijdt, kun je je er niet op beroepen dat je niet wist dat het verboden is. De verantwoordelijkheid voor de verspreiding van kennis over verkeersregels ligt bij de overheid. De verantwoordelijkheid voor de verspreiding van de gedragscode ligt vanaf nu bij de werkgever, de universiteit dus.'

Misdrijven zullen er overigens niet aan het licht komen, denkt de Utrechtse demograaf: 'De voornaamste overtredingen die ik persoonlijk ben tegengekomen betreffen slordigheid: NAW-gegevens (naam, adres en woonplaats) worden vaak te lang bewaard.' Hooimeijer benadrukt dat de nieuwe set regels vooral voordelen oplevert. 'Ik wil graag het vooroordeel wegnemen dat de wet er is om wetenschappers te beperken. De mogelijkheden ten bate van wetenschappelijk onderzoek zijn door de code juist minder beperkt dan gedacht. Neem bijvoorbeeld panel-onderzoek. Dat zou onmogelijk worden als je de adresgegevens niet mag bewaren. Hiervoor zijn uitzonderingsmogelijkheden geformuleerd. Wetenschappelijk onderzoekers zou veel aan betekenis verliezen als ze zich niet met gevoelig materiaal mogen bezighouden. Maar dat betekent niet dat ze zich niet, net als andere burgers, aan de wet hoeven te houden.'

'Bovendien: als de onderzoeker precies weet wat er wel en niet mag, loop je als universiteit minder risico op reputatieschade door onbedoeld oneigenlijk gebruik van gegevens. Daar is dus iedereen bij gebaat. Ook voor derden (andere onderzoeksinstellingen) die informatie leveren is het een uitkomst: ze hoeven de bescherming van hun gegevens niet meer via individuele contracten te regelen.'

De *Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek* is beschikbaar via de website van de KNAW: <http://www.knaw.nl>

Stadssociologen op excursie.

Haarlem met Johannes van der Weiden

Peter van IJperen

Johannes van der Weiden analyseerde de stedenbouwkundige geschiedenis van Haarlem vanaf de Middeleeuwen en onderzocht het planingsproces van de Haarlemse nieuwbouwwijk Zuiderpolder. Met Peter van IJperen wandelde hij door de binnenstad van Haarlem en ging daarbij nader in op het belang van een historische benadering binnen de (stads)sociologie en over de nog weinig bekende onderzoeksmethode van het 'lezen' van de gebouwde omgeving.

Kijken naar geschiedenis

'De weg van Amsterdam naar Haarlem heeft een lange geschiedenis. Het is een van de eerste niet particuliere, bestrate wegen in Nederland, een "rijks-straatweg". Hij loopt vanaf de Haarlemmerpoort in Amsterdam tot de Amsterdamse poort in Haarlem. Bij Amsterdam heet hij vanouds Haarlemmerweg, naast de Haarlemmer Trekvaart en de oudste spoorlijn van het land, in 1839 aangelegd door de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij. Halverwege, bij Halfweg dus, komen de restanten van het Haarlemmermeer en het IJ zo dicht bij elkaar, dat er maar net genoeg ruimte is om rijweg en spoor door te laten. Daar veranderen de namen: de Haarlemmer Trekvaart wordt Amsterdamse Vaart, de Haarlemmerweg wordt Amsterdamse Vaartweg.'

Met deze historische beschrijving van de weg van Amsterdam naar Haarlem begint het proefschrift *Ongeplande planning: De totstandkoming van een nieuwe stadswijk* (Amsterdam: Aksant, 2002). De auteur, Johannes van der Weiden, was jarenlang als onderzoeker en docent werkzaam bij de sectie stadssociologie van de Universiteit van Amsterdam. Kort na zijn afscheid in 2001 rondde hij zijn dissertatie af. Het eigenlijke thema is het planingsproces van de Haarlemse nieuwbouwwijk Zuiderpolder tussen 1975 en 2002. Dit alles wordt voorafgegaan door een uit-

Johannes van der Weiden

gebreide sociologische analyse van de stedenbouwkundige geschiedenis van Haarlem vanaf de Middeleeuwen. Een gedegen inzicht in historische 'continuïteiten, veranderingen en veranderlijkheden' is volgens Van der Weiden onmisbaar voor een juist begrip van het heden, in dit geval de uitkomst van een langdurig planingsproces voor een nieuwe stadswijk.

Behalve op de nadrukkelijk aanwezige historische dimensie van de studie duidt het citaat op een methode van onderzoek waarvan Van der Weiden een groot voorstander is: het sociologisch 'lezen' van de gebouwde omgeving. In *Ongeplande planning* schrijft hij hierover: 'In de geschiedenis van de stad zijn sporen te zien die tot in de huidige tijd doorwerken. Ze dragen bij aan het inzicht in en verklaring van het huidige aanzien van de stad en de heden-daagse verhoudingen en gebeurtenissen: geschiedenis als spoorzoeken [...] die sporen zijn vaak direct waarneembaar in de fysieke, materiële omgeving. [...] De stad zelf is een het belangrijkste document van haar verleden.'

Een sociologische stadswandeling

De stadstour ging vanaf het NS-station Haarlem van start. Via het stationsplein - een duidelijk product van de ideeën

Een historische wandeling door den

over stedenbouw van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw - koersten we in westelijke richting, naar de buurt rondom het Kenaupark.

Onderweg vertelde Van der Weiden waarom juist Haarlem zo geschikt is voor sociologische wandelingen: 'In Haarlem heb je weliswaar een minder grote verscheidenheid aan typen wijken en bevolkingsgroepen dan in grotere steden zoals Amsterdam, maar het voordeel van Haarlem is dat alles zo dicht bij elkaar ligt. Op een relatief klein oppervlakte is sprake van een grote overloop van sociaal zeer verschillende gebieden: arm en rijk, oud en nieuw; alles volgt hier vlak op elkaar.'

Het Kenaupark maakt deel uit van de Nieuwstad, een gebied dat ruim driehonderd jaar geleden aan Haarlem werd toegevoegd. Gedurende de grote bloeitijd tot halverwege de zeventiende eeuw ontstonden er plannen om op deze plek een grachtengordel naar Amsterdams voorbeeld te realiseren. In 1671 begon de bouw van een aantal grachten met deftige herenhuizen, hoewel de stadsuitbreiding op dat moment eigenlijk niet meer nodig was. Haarlem had namelijk al vanaf 1660 te maken met een fors stagnerende economische groei en bevolkingsgroei. Uiteindelijk werden de ambitieuze plannen voor de Nieuwstad dan ook slechts ten dele uitgevoerd en vond de volledig inrichting van het gebied pas twee eeuwen later plaats.

Het deels mislukken van de Nieuwstad is tegenwoordig nog zichtbaar aan de vorm van de Nieuwe Gracht, die tussen 1671 en 1691 werd aangelegd. Van der Weiden: 'Aan het oostelijke deel van de gracht zie je allemaal kapitale herenhuizen uit de zeventiende eeuw. Meer westelijk is de bebouwing meer rafelig. Deze stamt voornamelijk uit de negentiende en twintigste eeuw en is eenvoudiger en rommeliger uitgevoerd. Het idee om hier een soort Haarlemse 'Gouden Bocht' te maken, zoals in Amsterdam aan de Herengracht, bleek in de loop van de zeventiende eeuw niet haalbaar'.

Terug naar het Kenaupark. Het park en zijn omgeving stammen uit de tweede helft van de negentiende eeuw en vormen samen de eerste aanzet de Nieuwstad te voltooien. Het was daarmee tevens de eerste in een lange reeks stadsontwikkelings- en uitbreidingsprojecten die nog zouden volgen in Haarlem. Qua architectuur en opzet doet de buurt sterk

denken aan zijn tijdgenoot de Amsterdamse Plantagebuurt: ruime panden met statige, opvallend witgepleisterde gevels hebben er de overhand. Ook in het Haarlemse geval is vooral voor mensen uit de hogere inkomenscategorieën gebouwd. Dit laatste is typerend voor het proces van stadsontwikkeling gedurende de Industrialisatie in heel Nederland: de veel massalere en goedkopere wijken voor de arbeidersklasse zijn pas twintig jaar later, vanaf omstreeks 1880, uit de grond gestampt.

Nadat we de Nieuwstad hadden verlaten, liepen we via het Nassauplein het oudste gedeelte van Haarlem binnen. Ook hier stammen verreweg de meeste gebouwen uit de zeventiende, negentiende of twintigste eeuw. Aan het nog steeds bestaande, grillige stratenpatroon - vol met kromme en nauwe straatjes en steegjes - kun je zien dat dit gedeelte al in de Middeleeuwen bebouwd moet zijn geweest. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de 'grachtengordel' in de Nieuwstad, waar een strenge, rechtlijnige symmetrie heerst.

Terwijl we de Kruisstraat inliepen, haalde Van der Weiden herinneringen op aan een stukje geschiedenis. 'Een aantal jaar geleden lag deze straat wegens werkzaamheden open. Je kon toen zo de fundamenteën van de oude stadspoort zien. Ik heb toen aan het gemeentebestuur van Haarlem voorgesteld om de straat met een transparant materiaal, bijvoorbeeld perspex, dicht te maken, zodat je die funda

Het oostelijke gedeelte van de Nieuwe Gracht met voornamelijk zeventiende-eeuwse bebouwing

menten kunt blijven zien. Maar helaas ging er later toch weer asfalt overheen.'

Nut voor de socioloog

Dat de gebouwde omgeving een waardevolle bron voor historici vormt, lijkt buiten kijf, maar in hoeverre is het bestuderen hiervan nu ook nuttig voor een socioloog? Van der Weiden: 'Je kunt op basis van leeftijd en bouwstijl inderdaad meestal niet direct een sociologische analyse maken. Bepaalde maatschappelijke structuren en verhoudingen zijn lang niet altijd afleidbaar, maar wel wat voor smaken, opvattingen en idealen er ooit heersten en dat deze heel tijdsgebonden blijken.'

Het sociologische perspectief op de gebouwde omgeving wordt concreter, nadat we een zijstraat van de Nieuwe Kruisstraat inslaan en op een nauw hof uitkomen. Op de plek 'zweeft' op ongeveer twee meter boven het niveau van de omliggende straten een plateau met daaronder een parkeergarage. Op het plateau bevinden zich onder andere een kinderspeelplaats, een basketbalveld, zitbankjes, een kunstwerk en, aan de randen, woonblokken. Van der Weiden: 'Dit pleintje is voor mij echt stedelijk, je ziet hier in één oogopslag een enorme verscheidenheid in bebouwing: sociale woningbouw uit de jaren zeventig, dure koopappartementen uit de jaren negentig, restanten van de vooroorlogse bebouwing en even verderop nog een kerk uit 1400.'

Het hof is volgens de dominante stedenbouwkundige idealen en principes van de jaren zeventig van de twintigste eeuw ontworpen: door heel compacte en eenvoudige woningen te realiseren, konden de betreffende huurprijzen relatief worden gehouden. Hierdoor behielden dus ook mensen met weinig inkomen de mogelijkheid om in de binnenstad te wonen. Daarnaast bood de verzonken parkeergarage het voordeel dat er extra ruimte is ontstaan, wat in dit geval in een relatief veel openbare voorzieningen heeft geresulteerd. Het idee van een parkeergarage in een binnenstedelijk gebied paste overigens op zichzelf al geheel in de maatschappelijke context van de jaren zeventig: de tijd waarin in Nederland voor eerst op groot-schalige wijze getracht werd om de dichtslibbende steden bereikbaar te houden voor automobilisten.

Pal naast de beschreven sociale woningbouw staat een aantal luxe koopappartementen in postmoderne stijl. Laatstgenoemde stammen uit de jaren negentig van de vorige eeuw, de periode waarin het wonen in tal van Europese binnensteden sterk aan populariteit won, met name binnen de hogere inkomenscategorieën. 'Je ziet dit ook duidelijk in het stadsbeeld van Haarlem terug, waar, anders dan in de jaren zeventig, tegenwoordig geen goedkope huurwoningen meer worden gebouwd.'

Het veranderende sociale klimaat sinds de jaren zeventig komt daarnaast nog op een ander vlak tot uitdrukking in het uiterlijk van het hofje: de doorgang naar de aangrenzende binnenplaats – extravagante inrichting, dure koopwoningen – is vergrendeld, terwijl deze voorheen voor iedereen toegankelijk was. 'Ook in dit opzicht treffen we hier geen uitzonderingsgeval aan, want ook in andere

steden worden uit het oogpunt van veiligheid veel portieken, stegen en verbindingen afgesloten en daarmee aan de openbare ruimte onttrokken', aldus Van der Weiden.

Via de Barteljorisstraat en de Grote Markt voerde onze tocht naar het Burgwalgebied, een arbeidersbuurt uit de zeventiende eeuw aan de overzijde van het Spaarne. Onderweg wees Van der Weiden voortdurend op sociologisch interessante objecten, zoals een afbeelding van Minerva, de Romeinse godin van de wijsheid, die refereert aan de academische ambities die Haarlem lange tijd koesterde.

Verbeeldings- en bewijskracht

Een voormalig lagere schoolgebouw in de Antoniestraat dat tot appartementenblok is omgebouwd, geeft ons te denken; honderd meter verderop staat namelijk een tamelijk nieuwe basisschool. Van der Weiden weet dat in het oudere gebouw sinds de jaren zestig geen onderwijs meer wordt gegeven. Op de gevel van de nieuwe school staat dat deze uit 1983 stamt. Zeer goed mogelijk dus dat de buurt minstens vijftien jaar een lagere school heeft ontbeerd. Dit geconstateerd hebbende, schetsten wij met onze sociologische verbeeldingskracht een ontwikkeling: 'In de jaren zestig en zeventig zag je hier steeds minder kinderen op straat. Gezinnen met kinderen trokken in toenemende mate weg uit de binnensteden en gingen in nieuwbouwwijken aan de rand van stad of in groeikernen als Purmerend en Lelystad wonen. Veel binnenstadsscholen sloten in die tijd daarom hun deuren. Vanaf de jaren tachtig keerde het tij en vestigden zich weer meer kinderrijke gezinnen in de binnensteden. Daardoor ontstond er ook weer meer vraag naar scholen.'

Ingang van de voormalige lagere school in de Antoniestraat, inmiddels tot appartementenblok omgebouwd

Maar in hoeverre geldt de geconstateerde situatie van een oude en een nieuwe school op steenworp afstand van elkaar als *bewijs* voor de bovengenoemde veronderstelling? In hoeverre heb je nu dus zekerheid dat in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw daadwerkelijk kinderrijke gezinnen massaal uit de buurt zijn wegtrokken en dat soortgelijke huishoudens zich hier tien tot twintig jaar later weer massaal hebben gevestigd? Van der Weiden: 'Je kunt op basis hiervan natuurlijk niets met zekerheid over de geschiedenis en de maatschappelijke achtergronden van deze plek beweren, maar het kan wel een aanleiding vormen om nader op onderzoek uit te gaan. Maar zo gaat het in ons vak toch altijd? Er valt je iets op, daarna ga je bijvoorbeeld historische documenten en eventueel wat statistieken raadplegen, interviews houden, en dan vormt zich het beeld. Dat geldt voor de gebouwde omgeving ook. Deze kan beter uitgebuit

worden dan tot nu toe is gebeurd, maar zal altijd slechts één van de onderzoeksbronnen kunnen zijn.

Een 'Amsterdamse' traditie

Terwijl we op zoek waren naar een plek om even te pauzeren, viel ons opnieuw een voormalig schoolgebouw op. Deze school was omgebouwd tot moskee. We komen uiteindelijk in cafetaria 'Het Trefpunt' terecht, gelegen in het hart van een typische Haarlemse arbeiderswijk uit het einde van negentiende eeuw, het Rozenprieel.

Maakt de stadsexcursie, zoals wij die vandaag in Haarlem maken, een vast onderdeel uit van de Amsterdamse stads-sociologie?

'Mijn collega Leon Deben en ik zijn als eerste met stads-excursies begonnen, zou je kunnen zeggen. We hebben in de jaren zeventig de werkgroep 'Bouwen en wonen' opgericht, waaruit later de sectie Stadssociologie is voortgekomen. We zijn toen al gauw met ééndaagse excursies begonnen. We huurden een busje en gingen bijvoorbeeld naar de IJsselmeerpolder. Of naar Limburg om de nasleep van de mijnsluitingen te bekijken. Vervolgens zijn we op een bepaald moment de grens overgegaan om ook in buitenlandse steden sociologische excursies te organiseren. We hebben tot nu toe onder andere Parijs, Brussel en omgeving, Wenen, Praag, Barcelona, twee keer Berlijn – voor en na de val van de Muur, New York en Manchester bezocht. Verder heb ik jarenlang college over de sociologie van de gebouwde omgeving gegeven, waar naast stadssociologen studenten uit alle richtingen op afkwamen: van antropologen en geografen tot studenten bouwkunde van de T.U. Ook in deze colleges was altijd een excursie opgenomen.'

Is de methode van het 'sociologisch kijken' naar de gebouwde omgeving uniek voor de Amsterdamse stadssociologie, of voor u zelf?

'Afgaande op de commentaren op mijn boek over Haarlem denk ik dat ik toch wel een wat andere invalshoek heb dan veel andere sociologen. Los van de vraag of mensen mijn boek over Haarlem nu goed of slecht vinden, ken ik geen boeken waarin een soortgelijke onderzoeksmethode wordt gehanteerd. De methode van het sociologisch kijken is zeker niet revolutionair, maar spreekt kennelijk aan doordat er iets eigennijgs in zit.'

Een sociaal-historische benadering

'Ongeplande Planning' bevat een uitvoerige beschrijving en analyse van de stedenbouwkundige geschiedenis van Haarlem vanaf de Middeleeuwen. Welke functie heeft dit onderdeel voor het eigenlijke thema van de studie, namelijk de planning van een Haarlemse wijk Zuiderpolder tussen 1975 en 2002?

'Het idee is te laten zien dat de bouw van de Zuiderpolder niets bijzonders is, maar misschien wel de twintigste schakel in een aaneenschakeling van projecten en kleine uitbreidingen van de stad. Dit uitgangspunt komt prachtig naar voren in een citaat van Emile Durkheim, dat ik ook in mijn boek heb opgenomen. Durkheim zegt wij altijd vooral onze aandacht richten op de gebeurtenissen van alledag, maar dat bepaalde continuïteiten van veel grotere golf-

lengte en veel grotere traagheid minstens net zo belangrijk zijn als de conjunctuur en modes van alledag. Of om Johan Goudsblom aan te halen: "het heden is één en al geschiedenis." Essentieel is dus dat er een voortdurende wisselwerking plaatsvindt tussen ontwikkelingen van lan- gere en korte termijn, tussen *social persistence* en *social change*. Er is in de sociologie te weinig aandacht voor deze verwevenheid van tijdrhythmes, vind ik. In mijn proefschrift heb ik daarom willen aantonen dat de totstandkoming van de Zuiderpolder voor een belangrijk deel is ingebed in tal van historische continuïteiten, zoals de cultuur van het Haarlemse ambtelijk apparaat, de aanwezige invloed van Rijkswaterstaat en de Krijgsmacht, het fysieke milieu en de status van Haarlem als middelgrote provinciehoofdstad.'

Fascinatie

Ten slotte vraag ik Van der Weiden of de gebouwde omgeving zijn persoonlijke fascinatie heeft, dus los gezien van zijn wetenschappelijke relevantie. 'Ik loop graag door een door de mens gemaakt landschap, in steden en daarbuiten. Noord-Groningen is zo'n gebied waar ik graag kom. Het is heel uitgestrekt, maar overal zie je de mensenhand in het landschap: rechte wegen, rechte rijen bomen ernaast, zelfs de ordening van boomgroepen. Fietsen door de Veluwe bijvoorbeeld vind ik ontzettend vervelend. Ik houd niet van natuur, ik houd van cultuur, van door mensen gemaakte omgevingen. Veel mensen vinden de eiken op de Veluwe mooi, maar ik vind die eiken pas leuk als ze in een rechte lijn zijn neergezet, of in twee rechte lijnen, zodat ze een bepaalde diepte suggereren, of een zichtlijn naar bijvoorbeeld een torentje in de verte vormen. Niet natuur, maar cultuur fascineert mij dus, en dat al mijn hele leven. Wat dat betreft ben je in Nederland ook wel in je element, want hier zie je overal door mensen gemaakte landschappen.'

We vervolgden onze sociologische excursie en liepen terug in de richting van het station. Onderweg zagen we nog tal van objecten in de gebouwde omgeving die een sociologische analyse zeker waard zijn. In Van der Weidens proefschrift zijn meer van dergelijke voorbeelden van de idee van het kijken naar de gebouwde omgeving te vinden. Op het station nam ik afscheid van hem en stapte in de trein. Ik wierp nog een blik in de Kruisstraat, onderdeel van de al eeuwenoude verbindingsweg tussen Haarlem en Heemstede. De oude spoorlijn voerde mij daarna langs het bolwerk uit de negentiende eeuw rond de Nieuwstad, het voormalige terrein van Werkspoor en andere oude industriegebieden, een middeleeuwse stadspoort, Parkwijk, de Zuiderpolder, het begin van een nieuw kantorenpark, de historische Amsterdamse Trekvaartweg, inmiddels autosnelweg richting Amsterdam.

Met dank aan Johannes van der Weiden

Literatuur

Johannes van der Weiden - *Ongeplande planning: De totstandkoming van een nieuwe stadswijk* - Amsterdam: Aksant, 2002.

Drs. Peter van IJperen is werkzaam bij SISWO / Instituut voor Maatschappijwetenschappen.

KENNEN EN KEUREN

Over de socioloog als columnist

René Gabriëls

Ter gelegenheid van de 271ste Dies Natalis van de Universiteit van Amsterdam hield rector magnificus prof. Mr. Paul F. van der Heijden een lezing getiteld 'Publieke intellectuelen'. Hij doet daarin zijn beklag over professoren die via de media hun weg naar het grote publiek vinden. Als columnisten en commentatoren in actualiteitenprogramma's van de radio en televisie doen de hooggeleerden niet wetenschappelijk onderbouwde uitspraken, en dat terwijl hun academische functie uitdrukkelijk wordt vermeld. Van der Heijden suggereert dat degenen die zich tot zowel een wetenschappelijk als een niet-wetenschappelijk forum richten 'in hun vakgebied niet tot de besten of de top worden gerekend'. De rector magnificus is van mening dat universitaire medewerkers als columnist of deskundigen in talkshows dikwijls het gezag van de wetenschap te grabbel gooien, omdat ze zich niet houden aan de hoge standaards die in academia gelden.

De publieke rol van de socioloog

De kritiek van Van der Heijden zouden zich veel bekende sociologen kunnen aantrekken. Dat geldt onder andere voor Jacques van Doorn, Godfried Engbersen, Paul Schnabel, Kees Schuyt, Anton Zijderfeld en Abram de Zwaan die hetzij regelmatig een column schrijven of in Buitenhof of Nova te zien zijn. Het wekt geen verbazing dat diverse hooggeleerden door de Diesrede geschoffeerd waren en in de pen klommen. Kees Schuyt bijvoorbeeld wijst er fijntjes op dat hij als columnist veel onafhankelijker is dan de professoren die als adviseur van particuliere organisaties of als commissaris bij grote bedrijven werkzaam zijn. Opmerkelijk is dat Van der Heijden commissaris is bij Nuon, Pink Roccade, Smit Internationale en de ING-groep, en bovendien vaker te zien was bij Nova. Volgens Schuyt spreekt uit de gewraakte Diesrede een hang naar vakidiotie. Terecht stelt hij: 'Het lijkt of men als wetenschapsbeoefenaar nog uitsluitend mag schrijven over het eigen specialisme. Mag alleen de hoogleraar Scandinavische talen schrijven over Ibsen? Wat een onzin. Dit raakt het gevoelige punt van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van de intellectueel. Als de universiteiten zich opsluiten in al die eigen eilanden van wetenschappelijke rationaliteit, te midden van een zee van maatschappelijke irrationaliteit, dan ben ik bang dat het verraad der klerken zich gaat herhalen.' (*Folia* 7 februari 2003)

De kritiek van Schuyt op Van der Heijden roept de vraag

op wat de maatschappelijke verantwoordelijkheid van academici is. Herhaalt zich het verraad der klerken wanneer zij zich niet verzetten tegen de maatschappelijke irrationaliteit? En meer in het bijzonder: welke rol vervult de socioloog als intellectueel? Wat is het specifieke van de publieke interventies van sociologen? Waarin onderscheidt de intellectuele rol van een socioloog zich van die van andere academici?

Holisme

Een intellectueel is iemand die in het openbaar kritiek uitoefent op iets wat naar zijn mening veel mensen aangaat en bovendien controversieel is. Iemand is nooit vierentwintig uur per dag een intellectueel. Om te onderstrepen dat iemand verschillende rollen vervult, spreken sociologen vaak over een 'intellectuele rol'. Wanneer iemand deze rol op zich neemt, verbindt hij daarmee zijn eigen naam. Anders dan Van der Heijden suggereert, schrijven de meeste columnisten van sociologische komaf onder hun eigen naam zonder daarbij hun academische positie en broodheer te vermelden. Zo weet slechts een handvol mensen dat Marcel van Dam van huis uit een socioloog is, en vermeldt Schuyt niet onder zijn column dat hij bij de UVA in loondienst is.

Een intellectueel is kortom een individu dat zijn eigen werkkring verlaat en zich met zijn kritiek tot een groot publiek richt. Het spreekt vanzelf dat de inhoud van de kritiek en de wijze waarop die wordt geuit zeer verschillend kunnen zijn. De inhoud van de columns van Engbersen en Zijderfeld zijn vaker doordeesemd met sociologische gedachten dan die van columnisten met een andere achtergrond. En beiden zijn ook minder ironisch dan Jan Blokker en Jan Mulder. Maar hiermee is nog niet veel gezegd. Interessanter is de vraag waarin de socioloog als columnist zich nu precies onderscheidt van andere columnisten. Waaruit bestaan de gedachten van de sociologen die zich publiekelijk uiten over zaken die van algemeen belang zijn?

Idealiter heeft de sociologische achtergrond van een columnist een meerwaarde. Dat heeft te maken met het disciplinaire profiel van de sociologie. In tegenstelling tot andere sociale wetenschappen vormt de samenleving in zijn geheel het object van de sociologie. Politicologen en economen hebben zich slechts gespecialiseerd in een deel (oftewel subsysteem) van de samenleving. Sociologen vragen zich af hoe in de veel omvattende samenleving

Op 12 juni 2003 organiseert de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) haar jaarlijkse actualiteitencollege. Dit jaar zal het gaan over de socioloog als columnist. René Gabriëls werpt hij alvast enkele vragen op die in juni aan de orde worden gesteld.

sociale orde mogelijk is. Daardoor zijn zij als columnisten in principe in staat verbanden te leggen die doorsnee burgers over het hoofd zien. Of ze dat daadwerkelijk doen is een open vraag. De al dan niet vermeende kloof tussen pretentie en werkelijkheid van de sociologie vormt voor Jan Blokker niet voor niets een gewillig object van spot.

Door van de sociale orde van de samenleving als geheel het object van wetenschappelijk onderzoek te maken, is de socioloog een holist. Verklarende Sociologen die zich met hun methodologisch individualisme tegen het holisme keren, hebben - om met Marx te spreken - een vals bewustzijn. Voorbij de oude tegenstelling tussen holisme en methodologisch individualisme is het veel interessanter te vragen of het vocabulaire waarmee sociologen hun wetenswaardigheden opdissen, deugt. Ulrich Beck wijst er in 'Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter' (2002) op dat het vocabulaire van de hedendaagse sociologie ontoereikend is om allerlei maatschappelijke ontwikkelingen adequaat te beschrijven en te verklaren. Zijns inziens is dat vocabulaire nog te zeer toegesneden op de nationale staat. Waar sociologen onderzoek doen, daar denken ze bij de samenleving in de eerste plaats aan de nationale staat en niet aan de 'Weltgesellschaft', d.w.z. de mondiale samenleving. Ook als sociologen op lokaal niveau onderzoek doen, is het dikwijls verstandig om het meest omvattende geheel - de mondiale samenleving - als vertrekpunt van analyse te nemen, aldus Beck. De reden is dat wereldwijde ontwikkelingen vaak vergaande repercussies hebben op lokaal niveau. Hoe zit het met het vocabulaire van de columnisten die van sociologische huize zijn? Bedienen zij zich nog steeds van een inmiddels achterhaald sociologisch vocabulaire?

Pluralisme

De bron van kennis waaruit ze putten, markeert dus het verschil tussen columnisten die een sociologische achtergrond hebben en andere columnisten. Maar de ene columnist van sociologische komaf is de andere niet. Ook de sociologie kenmerkt zich door pluralisme. Met name qua stijl zijn er grote verschillen tussen de diverse sociologische scholen. Neem de Verklarende Sociologie en de Figuratiesociologie. Wat betreft de socioloog als columnist verschillen ze zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht van elkaar. Spelen figuratiesociologen niet vaker een intellectuele rol? Schrijven zij niet ook betere column?

Wat leert een vergelijking tussen de columns van bijvoorbeeld Abram de Zwaan en die van Wouter Ultee?

In vergelijking met veel andere landen bedienen intellectuelen in Nederland zich veel vaker van de column. Buitenlandse intellectuelen - met name in Duitsland en Frankrijk - schrijven veel vaker stukken met een wat langere adem. Dat geldt ook voor de socioloog als intellectueel. Nu is de vraag of dit winst is of verlies. Eigent een essay zich niet veel beter dan een column om het sociologische gedachtegoed aan een groot publiek over te brengen? Stuit een socioloog die een intellectuele rol wil vervullen met een column niet snel op grenzen?

Aan de hand van Ralf Dahrendorf kan men beargumenteren dat sociologen beter essays dan columns kunnen schrijven. Hij wijst erop dat intellectuelen zich niet kenmerken door, zoals Michael Walzer beweert, specifieke deugden als moed en medelijden, maar door het ontwikkelen van theorieën die een zoeklichtfunctie vervullen. Interessante intellectuelen als Pierre Bourdieu, Zygmunt Bauman of Michel Foucault hebben met behulp van hun theorieën het licht geworpen op aspecten van de samenleving die voor het grote publiek in het duister waren gebleven. Voor sociologen die een intellectuele rol willen vervullen, is het zaak een kritische maatschappijtheorie te ontwikkelen die het mogelijk maakt de samenleving beter te kennen en op grond van expliciete maatstaven te keuren. Welnu, de contouren van een kritische maatschappijtheorie kunnen zij beter in een essay ontvouwen dan in een column. Of niet soms?

Literatuur

- U. Beck - *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*. - Frankfurt am Main : Suhrkamp, 2002
- R. Dahrendorf - Theorie is wichtiger als Tugend : Gesellschaftskritik und Intellektuelle. - In: U.J. Wenzel (red.) - *Der kritische Blick : Über intellektuelle Tätigkeiten und Tugenden*. - Frankfurt am Main : Fischer, 2002
- R. Gabriëls - *Intellectuelen in Nederland : Publieke controversen over kernenergie, armoede en Rushdie*. - Amsterdam: Boom, 2001
- Paul F. van der Heijden - *Publieke Intellectuelen*. - Amsterdam : Vossiuspers, 2003

René Gabriëls is verbonden aan de Faculteit der Cultuurwetenschappen van de Universiteit Maastricht

NSV-Actualiteitencollege 2003:

De socioloog als columnist

Donderdag 12 juni 2003,
13.00 – 18.00 uur.
Sociaal en Cultureel
Planbureau
De Apollozaal, gebouw
ministerie van VWS
(Apollo zaal)
Parnassusplein 5,
Den Haag (op loopaf-
stand van het Centraal
Station)

Jaarlijks organiseert de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV) een Actualiteitencollege dat in het bijzonder bedoeld is voor de honderden leden die niet aan de universiteiten verbonden zijn. Tijdens deze bijeenkomsten kan men in één dagdeel kennis nemen van recente ontwikkelingen in de sociologie. Vanzelfsprekend zijn ook anderen –zowel leden als niet-leden van de NSV- van harte welkom. Dit jaar heeft het Actualiteitencollege als onderwerp 'De socioloog als columnist'.

Tijdens het Actualiteitencollege 2003 zal ingegaan worden op de plaats van sociologen in het publieke debat. Sociologen beïnvloeden middels hun commentaar de publieke opinie en het beleid. Dat is mede mogelijk door de inzet van een specifiek intellectueel kapitaal (specifiek sociologisch begripkader, theoretisch inzicht of kennis van empirie). Op welke wijze maken sociologische columnisten gebruik van sociologische inzichten? Wat werd beoogd met het geleverde commentaar? Op welke wijze is er gereageerd op de gepresenteerde opinies? Welke invloed heeft die column of sociologische commentaar in het algemeen op de opinie- en beleidsvorming? Een uitgebreidere opzet is te lezen in *Facta* 2003/2 p.29.

René Gabriëls, in 2000 gepromoveerd op het proefschrift *Intellectuelen in Nederland*, verzorgt een algemene inleiding waarin beeld en betekenis van de socioloog in het publieke debat wordt behandeld. Vervolgens komen vier vooraanstaande sociologen aan het woord die regelmatig als columnist of op andere wijze commentaar leveren op actuele kwesties. *Jacques van Doorn*, *Paul Schnabel*, *Kees Schuyt* en *Jolande Withuis* zullen ingaan op de bijdragen van sociologen en van de sociologie aan het publieke debat.

René Gabriëls is docent aan de Universiteit Maastricht, Faculteit der Cultuurwetenschappen.

Hij promoveerde in 2000 op het proefschrift *Intellectuelen in Nederland*.

'Intellectuelen zijn mensen die een relatief autonoom veld verlaten en zich richten tot een groot publiek. Het gezag dat zij in de openbaarheid genieten is doorgaans gebaseerd op het feit dat ze binnen dat veld een bepaalde naam hebben verworven.'

Gabriëls in *Intellectuelen in Nederland*, p. 80

Jacques van Doorn is emeritus hoogleraar sociologie.

Columnist bij *HP/De Tijd*, *Trouw* en *De Limburger*.

'Zo wil het onze postmoderne cultuur, en in dat postmodernisme ligt een goed deel van het antwoord op de vraag hoe de triomftocht van de columnistiek kan worden verklaard. Als 'de werkelijkheid' in strikte zin ontoegankelijk wordt genoemd en niemand 'de waarheid' meer in pacht heeft, dan kan de krant niet langer fungeren als een spiegel of een richtingaanwijzer. Ze wordt een caleidoscoop die telkens nieuwe kleine figuren laat zien, ergens tussen feit en fictie. Die figuren heten columns.'

Van Doorn in 'De triomf van de column' *HP/De Tijd*, 22 december 2000.

Jolande Withuis is als onderzoekster verbonden aan het NIOD.

Columniste bij *Opzij*.

'Maar ook als vrouwen wel giro's wisten uit te schrijven, zegt dat weinig over emancipatie, laat staan over levensvreugd. Gezinssociologen hebben ontdekt dat vrouwen vanouds het geld mochten beheren als er géén geld was. Juist in arbeidersgezinnen hadden vrouwen vaak de portemonnee onder hun hoede. Helaas is geld beheren waar het niet is, geen bron van macht maar van zorgen.'

Jolande Withuis in 'Gemunte vrijheid', *Opzij*, januari 2003.

Kees Schuyt is sinds 1990 hoogleraar sociologie, in het bijzonder de bestudering van actuele maatschappelijke vraagstukken, aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is tevens raadslid van de WRR.

Columnist bij *de Volkskrant*

'Het wordt tijd dat de listen van de taal worden geboekstaafd voor onze hedendaagse cultuur van geweld. Als alles zeggen wat je denkt de nieuwe norm is en alles doen wat je zegt, de nieuwste gedragsregel, dan gaat zoals zo vaak in de geschiedenis, ieders 'kleine oorlog' samenvallen met die grote oorlog, waarvan de komst met veel verbaal geweld al is aangekondigd.'

Kees Schuyt in 'Agressieve studenten en hun kleine oorlog', *de Volkskrant*, 26 februari 2003.

Paul Schnabel is sinds 1998 directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau en als universiteitshoogleraar verbonden aan de Universiteit Utrecht.

Boekenrubriek in NRC Handelsblad en columnist bij *Opzij*, het *Financieel Dagblad* en *Illustrer*.

'Politiek was in het verleden vaak het beloven van meer en beter, het in het vooruitzicht stellen van 'leuke dingen voor de mensen'. Daar is nu weinig meer van te merken. Het lijkt er eerder op dat leuke mensen vervelende dingen beloven.'

Paul Schnabel in 'Halverwege de campagne: Nederland herrijst', *Het Financieel Dagblad*, 11 januari 2003.

Programma:

13.00 uur zaal open

13.30 uur welkomstwoord door Eric de Gier, voorzitter NSV

13.40 uur Inleiding van René Gabriëls

14.20 uur Jacques van Doorn

14.50 uur Jolande Withuis

15.20 uur theepauze

15.40 uur Kees Schuyt

16.10 uur Paul Schnabel

16.40 uur plenaire discussie met de inleiders

17.10 uur afsluiting en borrel

Informatie

Jos de Haan (bestuurslid NSV); p/a SCP. Postbus 16164, 2500 BD Den Haag,
e-mail: jd@scp.nl

Inschrijfformulier

Inschrijvingsvoorwaarden NSV Actualiteitencollege 'De socioloog als columnist', 12 juni 2003 Den Haag

- Inschrijving voor deelname aan het Actualiteitencollege geschiedt door ondertekening en inzending van dit formulier. Door inzending van het formulier verplicht u zich tot betaling van het inschrijfgeld.
- Het verschuldigde bedrag (euro 35,- voor NSV/NVMC leden, euro 25,- voor aio's en oio's die lid zijn van NSV/NVMC, euro 60,- voor niet-leden NSV/NVMC, euro 10,- voor studenten) moet *vóór 5 juni 2003* zijn bijgeschreven op giro 237646 t.n.v. NVMC/Nederlandse Sociologische Vereniging, onder vermelding van uw naam en 'NSV-actualiteitencollege 12 juni'.
- Annulering van de inschrijving is niet mogelijk, maar u kunt wel een vervanger sturen.

Aan: Organisatie Actualiteitencollege NSV
tav. mw. Jeritza Carolina
Sociaal en Cultureel Planbureau
Postbus 16164
2500 BD Den Haag

Naam: _____

Functie: _____ student / Ja ☐ Nee ☐

Affiliatie: _____

Straat: _____

Postcode / plaats: _____

meldt zich aan voor deelname aan het NSV-actualiteitencollege "De socioloog als columnist", 12 juni 2003 te Den Haag. Het verschuldigde inschrijfgeld bedraagt:

- ☐ euro 35,- (NSV/NVMC leden)
- ☐ euro 25,- (aio's en oio's die lid zijn van NSV/NVMC)
- ☐ euro 60,- (niet-leden NSV/NVMC)
- ☐ euro 10,- (studenten)

en wordt overgemaakt op giro 237646 t.n.v. NVMC/Nederlandse Sociologische Vereniging, onder vermelding van 'NSV-actualiteitencollege 12 juni' en de naam van de deelnemer.

Handtekening: _____

The condition of rural development

T. Marsden

Assen : Van Gorcum, 2003. – XII, 268 p. – €29,50

Nu zich een nieuw drama voltrekt in landelijk Nederland (de vogelpest) zal de discussie over de toekomst ervan opnieuw een zwaai krijgen. Het voortbestaan van het agro-industriële model van agrarisch beheer, voedselproductie en rurale ontwikkeling, toch al in diskrediet door varkenspest en BSE, zal wederom ter discussie worden gesteld. Maar hoe zit het met de voorwaarden voor alternatieve modellen. Marsden analyseert in dit boek de rivaliteit tussen het genoemde model en twee andere gangbare modellen, te weten het post-productivistische model en het duurzame rurale ontwikkelingsmodel. In het post-productivisme is sprake van een kritische houding tegenover grootschalige agribusiness, maar wordt het rurale landschap eigenlijk gereduceerd tot een consumptiegoed bestemd voor de stedelijke middenklassen. Marsden is dan ook zeer kritisch over deze tweede optie. Het duurzame model gaat uit van een idee van landschappelijke waarde dat verder gaat dan consumptie door plaats te bieden aan (alternatieve) voedselproductie en natuurlijke verandering. De auteur behandelt de modellen als geworteld in constellaties van economische, politieke en wetenschappelijke belangen en netwerken. De nadruk ligt op de Europese situatie. Interessante tekst, jammer van de vele slordigheden in de redactie.

Grenzen aan de markt

Privatisering en de hervorming van de publieke sector

E. van Thijn et al.

Amsterdam : Wiardi Beckman Stichting, 2002 – 152 p. – €17,50

Een commissie onder leiding van Ed van Thijn is verantwoordelijk voor dit overzichtelijk geschreven boekje, dat geschreven is om de diffuse positie van de PvdA inzake privatisering en marktwerking in de publieke sector achter te laten en helderheid te verschaffen. Er wordt veel aandacht besteed aan opkomst van de neoliberale agenda. Daarnaast zijn er gevalstudies over het spoor, de elektriciteitssector en de sociale zekerheid. In het concluderende hoofdstuk komt men met het voorstel van de 'publieke onderneming', die ruimte biedt voor zelfstandige bedrijfsvoering, maar ook

Ge signaleerd

Wil Pansters is verbonden aan de Vakgroep Culturele Antropologie van de Universiteit Utrecht. Dit was zijn laatste Ge signaleerd. Wil, bedankt!

opereert binnen een duidelijk geformuleerde publieke taakstelling. Dat zou de voormalige ondernemer en huidige PvdA voorman Bos toch moeten aanspreken.

Aan ons de toekomst

Toekomstverwachtingen van jongeren in Nederland

H. Vinken, P. Ester, H. Dekkers & L. van Dun

Assen : Van Gorcum, 2002 – 164 p. – (Zicht op jeugd). – €14,50

Een groep Tilburgse sociologen heeft flink gerekend voor deze studie in opdracht van de overheid. De voornaamste conclusie is dat hedendaagse jongeren ernaar streven een grote mate van individuele regie te bezitten over cruciale domeinen in hun leven (scholing, arbeid, zorg, vrije tijd, relaties). Zij hebben echter ook oog voor de negatieve gevolgen daarvan (werkdruk,

wedijver e.d.) en verwachten dan ook dat collectieve arrangementen hen op een betrouwbare en duurzame wijze zullen blijven ondersteunen. De vraag hoe dit spanningsveld zich zal ontwikkelen is reden om te pleiten voor een systematische monitoring van de wijze waarop jongeren zich voorbereiden op hun toekomst.

De koude oorlog

C. van Tricht

Gopher Publishers, 2003. – 533 p. – €18,50

Voor wie verlegen zit om een rabiaat anti-communistisch traktaat – niet echt een gebruikelijk produkt in de wereld na 1989 en zeker niet die van na 9/11 – is dit boek een uitkomst. Het heeft er overigens alle schijn van dat het werk grotendeels vóór 1989 is

geschreven, want de meeste bronnen – toch al schrikbarend schaars – stammen uit de tijd van voor de val van de Muur. Als de lezer deze tekortkoming op de koop toeneemt, dan wordt hij wel rijkelijk beloond: alle problemen leiden uiteindelijk naar Moskou, daarbij geholpen door misleide en medeplichtige Europese journalisten, linkse intellectuelen en kunstenaars: 'als een linkse nieuwslezer een aardbeving meldde, kon je aan hem zien dat hij het jammer vond dat hij het kapitalisme de schuld niet kon geven' (p. 494). Met het Latijns-Amerikaanse politieke verzet ging het pas echt goed 'door de steun van de bevrijdingstheologie, die het christelijk geloof versmolt met een links fascisme.' (p. 249). En de PvdA zoekt de stemmen bij de kansarmen, 'dat zijn zielige mensen waar je politieke munt uit kunt slaan' (p. 515). Van Tricht ziet dit boek trouwens als een waarschuwing voor de aanstaande koude oorlog met China. Kortom, een curiosum.

De ontketende kiezer

Vrijheid en democratie in een sociale economie

T. Cool en H. Hulst

Amsterdam : Rozenberg Publishers, 2003. – 150 p. – €19,95

Diezelfde Wiardi Beckman Stichting schreef een brief aan een van de auteurs van dit boek (Cool) waarin hem deelname aan een gesprekskring over sociaal-economisch beleid wordt geweigerd. De brief staat in een veertig pagina's lange bijlage met documenten (o.a. van de NVCM) en brieven over de 'zaak Cool': voormalig econometrist van het Centraal Planbureau die naar eigen zeggen vanwege zijn wetenschappelijke inzichten is ontslagen aan het begin van de jaren negentig. In dit boek worden de standpunten van Cool opnieuw uit de doeken gedaan: er is een relatie tussen werkloosheid, armoede en het belastingsstelsel; er is iets fundamenteels mis met economische beleidsvoorbereiding, maar over deze inzichten wordt niet gedebatteerd en dus modderen we in Nederland vruchteloos verder. In dit boek staat een illustratie die de boodschap van dit boek treffend weergeeft: een molensteen (van werkloosheid, armoede, WAO etc.) rust op de gekromde rug van de burger. Hij kan er niet vanaf rollen omdat de enorme steen wordt tegengehouden door een 'blokje' dat wordt omschreven als: 'tegenhouden van de wetenschappelijke discussie bij het CPB', ergo, Cools eigen ervaringen. Persoonlijke ambities, frustraties en wat *hubris* zitten de analyse voortdurend in de weg.

Nederland en België

24 april

Conferentie: "Zwarte en witte scholen", Amersfoort. Contact: Dinie Schaik, e-mail d.schaik@forum.nl of tel. 030-297 42 21

27 april

EUTOPIA-lezing en debat: "Moslems and Modernity", Rotterdam. Contact: rks@rks.nl of tel. 010-4335833

28 en 29 april

The Fourth International Amsterdam Conference on Multilevel Analysis, Amsterdam (SISWO). Contact: b.e.g.dol@ppsw.rug.nl
Belgian-European colloquium: Undeclared work - A threat to the welfare state, Brussel. Contact: an.marchal@hiva.kuleuven.ac.be

30 april

Course: Sample Size Determination Multilevel Analysis. Contact: kleijer@siswo.uva.nl

1 mei

Symposium: "Globalisering & Mensenrechten", Tilburg. Contact: <http://www.uvt.nl/agenda/2003/05.html>
CNV-conferentie: "Op zoek naar vertrouwen", Vught. Contact: B.godschalk@cnv.nl of 030- 2913753

7 mei

Interactum studievoormiddag gelijke onderwijskansen, Vorselaar, België. Contact: donche@khk.be

7-9 mei

Onderwijs Research Dagen, Kerkrade. Contact: ord@ou.nl

9 mei

Studium Generalesymposium: Metamorfose en Transformatie, Utrecht. Contact: studgen@sg.uu.nl

9-14 mei

Socio-Economic Research and Geographic Information Systems: A EuroConference on Geographic Information for Health and Environment, Spa, België. Contact: Dr. Josip Hendekovic of Rachid Adghoughi, e-mail: radghoughi@esf.org

13 mei

Studium Generaleprogramma: Utopie en architectuur: de ideale stad, Utrecht. Contact: studgen@sg.uu.nl

15 mei

Tranzo Bijeenkomst: Zorginkoop, Tilburg. Contact: tranzo@uvt.nl
NIROV/NLG studiemiddag: Handvatten voor een succesvolle toepassing van ontwikkelingsplanologie in het landelijk gebied, Nijmegen. Contact: oort.nirov.nl

15-16 mei NWO-Conference: "Ethics and Public Policy", Utrecht. Contact: Drs. J. van der Vos, e-mail: vos@nwo.nl

16 mei

Jaarlijkse Studiedag "Vereniging Kinder- en Jeugdpsychologie". Thema: "Kinderspel of bewezen vooruitgang?" Amersfoort. Contact: vkjp@hetnet.nl

"Conference on Global Justice: Europe and the U.S.", R.U.G., Groningen. Contact: J.A.Vega@philos.rug.nl of B.Prins@philos.rug.nl

Het AIAR Verslavingsdebat, Amsterdam. Contact: pouw@aiar.nl

WOP Studiedag "Onderzoek en ethiek", Amersfoort. Contact: Barbara Gutteling, e-mail: barbaragutteling@hotmail.com

Fifth Anglo.fem Conference: "Roots/Routes - Writing between Two Cultures", Utrecht. Contact: Roselinde Supheert, e-mail: Roselinde.Supheert@let.uu.nl

16-17 mei

IIAS Festival - Azie: de sluier opgelicht, Leiden. Contact: iias@let.leidenuniv.nl

20 mei

SISWO/KWALON Cursus: Vormen van kwalitatieve analyse en "Kwalitan", Amsterdam (SISWO). Contact: Henk Kleijer, e-mail: kleijer@siswo.uva.nl

Expertmeeting: "Gender mainstreaming...how about doing it?!" Den Haag. Contact: geoplan@geoplan.nl

Interactum studievoormiddag gelijke onderwijskansen, Antwerpen. Contact: Inge.dewolf@kdg.be

21 mei

NIROV/SRR studiemiddag: Voors en tegens van het permanent bewonen van recreatiewoningen, Zwolle. Contact: grotenhuis@nirov.nl

Beginners cursus: Atlas.ti, SISWO, Amsterdam. Contact: Henk Kleijer, e-mail: kleijer@siswo.uva.nl

Interactum studievoormiddag gelijke onderwijskansen, Hasselt. Contact: artes@ler.khlim.be

Mosse lecture series: "The Peculiar History Self-flagellation - From Religious Protest to Discipline and Masochism", Amsterdam. Contact: Gert Hekma, e-mail: hekma@pscw.uva.nl

Nationale Controllersdag 2003: Transpiratie of transparantie? Bussum. Contact: n.alkemade@datalinx.nl of 070-3587371

22 mei

IVO-refereerbijeenkomst: "Heroïne-experiment onder de loep", Rotterdam. Contact: 010 425 3366, e-mail: secretariaat@ivo.nl

GZZ Netwerk Studiedag: Wachten in de zorg, SISWO, Amsterdam.

Arko Oderwald, e-mail: ak.oderwald.metamedica@med.vu.nl, Aanmelden: Lisa Putman, e-mail: lputman@siswo.uva.nl

4e Marktdag Sociologie, Nijmegen. Contact: Babette Arends, e-mail: b.arends@its.kun.nl

Lustrumcongres NIP: "Op zoek naar het perfecte kind?" De Efteling, Kaatsheuvel. Contact: Bernadette Rombach, e-mail: lustrum@psynip.nl

Bijeenkomst Kring Europa: "Retour Den Haag - Brussel". Den Haag. Info: <http://www.bestuurskunde.nl>

22-23 mei

Politicologenetmaal, Dordrecht. Contact: Philip van Praag, e-mail: vanpraag@pscw.uva.nl

23 mei

Marktdag Nederlandse Vereniging voor Kriminologie (NVK), Amsterdam. Informatie: k.wittebrood@scp.nl Aanmelden: Marycke Borghardt, e-mail: borghardt@siswo.uva.nl

27 Mei

OTB-studiedag Voorraadbeleid van corporaties: Voortdurende vernieuwingen in voorraadbeleid woningcorporaties, Delft. Contact: dersjant@otb.tudelft.nl

28 mei

The future of Medicine, Amsterdam. Contact: info@clubofamsterdam.com

Interactum studievoormiddag gelijke onderwijskansen. Brussel. Contact: nieuwland@ehsal.be

Lezingencyclus over gender, democratie en biotechnologie (1), Maastricht. Contact: tel. +31 (0)43 388 2669

30-31 mei

KNAW-Seminar: "Challenges to the new world order: Anti-globalism and counter-globalism", Amsterdam. Contact: Erik van Ree, e-mail: e.v.ree@hum.uva.nl

Bijeenkomsten in binnen- en buitenland zijn te vinden in de agenda op <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>

